

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början – en omvälvande period¹

Ann-Marie Nilsson

För tvåhundra år sedan, år 1822, gjorde klarinettisten och tonsättaren Bernhard Crusell (1775–1838) en kurortsresa till Karlsbad. Under ett uppehåll i Berlin fick han en dag besök av Heinrich Stölzel, som förevisade sina epokgörande uppfinningar: ”kromatiska” horn och trumpeter med två ventiler samt en bastrumpet² med tre, vilken Crusell i dagboken beskrev som en ”Basun med ventiler”. På den sistnämnda hade en musiker framfört ”de svåraste saker i alla toner”. En god uppfinning, konstaterade Crusell (Dahlström, 1977, s. 141), och den skulle bli betydelsefull för musiklivet i stort, inte enbart för de professionella musikkåren.

Under de följande åren skulle olika slags ventiler och nya typer av bleckblåsinstrument utvecklas. De skulle komma att först komplettera och så småningom helt ersätta de naturhorn/trumpeter och de bleckblåsinstrument med klaffar som då var i bruk i orkestrar och regementsmusikkårer. Christian Ahrens har i sin bok *Eine Erfindung und ihre Folgen. Blechblasinstrumente mit Ventilen* (1986) undersökt hur olika musikergrupper, orkestrar och musikkårer på europeiska kontinenten emottog och värderade – eller motsatte sig – de nya ventilinstrumenten. Attityderna varierade: somliga föredrog naturhornen främst av klangliga skäl.³ Som källor använde Ahrens bland annat artiklar i tidningar som *Allgemeine musikalische Zeitung*.

I denna undersökning av ventilinstrumentens intåg i Sverige ville jag pröva andra källor för att närmare studera hur man inhandlade och nyttjade både dessa och de äldre bleckblåsinstrumenten – klaff- och naturinstrumenten samt basunerna – inom våra kavallerimusikkårer under 1800-talets första hälft. Min forskning bygger främst på musiklitteratur och räkenskaper, källor som Ahrens inte nyttjade. En utgångspunkt har varit den forskning i ämnet som Åke Edenstrand (1939–2013) har presterat, både publicerad forskning, såsom hans text (2001) om

---

¹ Föreliggande artikel är en omarbetad version anpassad för svenska läsare av Nilsson, A-M, 2022.

² Vid denna tid benämndes på tyska instrumenten i tenorläge – stämde i B – trumpeter, inte horn eller basun. Stölzel kallar instrumentet ”trumpet”, Crusell uppfattar det som basun. Redan i Crusellcitaten möter vi problematiken kring bleckblåsinstrumentens terminologi, påpekad av bland andra Herbert Heyde (1987, s. 45 f.) och Manfred Heidler (2010, s. 30). Man får ha i åtanke att språkbruk varierat mellan regioner och tidsperioder. Blåsinstrumentens terminologi kunde vara ett ämne för en doktorsavhandling.

³ Den ståndpunkten levde kvar in på 1900-talet. Gunnar Johansson, professor i instrumentation vid Musikhögskolan, som var min lärare i valthorn vid Borgarskolan i Stockholm, brukade hävda att valthornet i F klingade bättre än B-hornet och undervisade i spel på F-horn ännu på 1960-talet.

musiken vid K 1 och K 2, och i manus.⁴ Givetvis hade min undersökning kunnat omfatta även andra ensembler, såsom blåsmusikkåren vid landets infanteriregementen och flottan, men avgränsningen till de sju kavallerikåren befanns lämplig eftersom dessa höll rena bleckblåsbesättningar under perioden:

- K 1, Livgardet till häst eller (i folkmun) Hästgardet och
- K 2, Livregementets dragonkår, båda dessa förlagda till Stockholm;
- K 3, Livregementets husarer i Örebro,
- K 4, Smålands husarregemente i Eksjö, samt de tre i Skåne:
- K 5, Skånska husarregementet,
- K 6, Skånska dragonregementet och
- K 7, Kronprinsens husarregemente.

Från 1815 till 1893 benämndes förbandet K 2 Livregementets dragonkår, 1893–1927 Livregementets dragoner. År 1928 sammanslogs det med Livgardet till häst, vilket resulterade i (det yngre) Livregementet till häst (K 1), och vid samma tid sammanslogs de tre skånska kåren till det nya K 2, Skånska kavalleriregementet (Edenstrand, 2001, s. 229–235). I denna text används benämningar som var i bruk från 1820-talet och framåt. Jag kommer att redovisa källmaterialet regementsvis i syfte att beskriva övergångsperioden.

Bakgrund och utgångsläge vid 1800-talets början

Låt oss först helt kort se något på hur regementsmusikkåren var beskaffade och vilka slags instrument som ingick på Crusells tid och dessförinnan.

Från omkring år 1680 fram till 1719, under det yngre indelningsverkets första tid, utgjorde skalmejblåsare eller hautboister de svenska regementenas allra tidigaste harmonimusik, d.v.s. blåsarensembler som kunde spela i olika tonarter. Dessa ensembler med sina fyra, sex eller åtta blåsare utförde musik för ceremonier och underhållning såväl vid furstehov inom och utom Sverige som vid landets infanteri- och dragonregementen, där de var organisatoriskt placerade på regementsstaberna, alltså närmast regementets chef. Ett slags ”överstens hovkapell” kunde man kalla dem. De hade alltså inget som helst att göra med infanteriets signalgivning, som sköttes av trumslagare, placerade på kompanierna (Nilsson, A-M, 2020a, s. 26–29; 2020b, s. 38–62).

Från och med 1720-talet ingick jämte träblåsarerna oftast ett par valthorn eller trumpeter i ensembler av detta slag. Då uppträder för första gången termen ”Harmonie-Musik”, som i internationell litteratur brukar beteckna denna 1700-

---

⁴ Krigsarkivet, Stockholm (nedan förkortat KrA), Åke Edenstrands arkiv, i synnerhet Serie C 2, vol. 4. En stor del av Edenstrands forskningsrön, som bygger på djupgående studier i KrA:s material, har publicerats i hans kapitel för regementshistoriska framställningar, dessutom i kommentarer till fonogram, i synnerhet på etiketten *Serpent*, och resulterat i hans egna arrangemang för musikkåren.

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

talsensemble, medan ordet "harmonimusik" på svenska har kommit att beteckna blåsorkestrar mer allmänt. Senare under samma sekel kompletterades med klarinetter, som då var nya och moderna instrument, och med flöjter. En "Harmonie-Musik"-ensemble (som i Sverige ibland har kallats "serenad-ensemble") kunde alltså innehålla par av oboer och/eller klarinetter, horn och fagotter – det var grunden – samt eventuellt flöjt eller trumpet. Slagverksinstrument ur den så kallade turkiska musiken kunde ibland få medverka.⁵

Efter franska revolutionen utökades blåsensemblerna till större musikkårer. Basuner, alltså dragbasuner, började ingå vid 1800-talets början, ungefär vid samma tid som Beethoven först använde dem i symfoniorkestern, i sin symfoni nr 5 c-moll. Dragbasuner i alt-, tenor- och basläge utgjorde den ordinära basuntrion i en musikkår. Basbasun skötte basstämman, ibland förstärkt med serpent, eventuellt bashorn (engelskt bashorn) och/eller ophicleid, i blåskårens fagott. Bleckblåsinstrument med klaffar var nya uppfinningar för melodiskt spel. Redan under 1700-talets sista årtionde förekom klafftrumpeter, och 1810 utfärdades patent för Halidays klaffhorn, även kallat kenthorn, som användes i höga melodistämmor. Under samma årtionde kom ophicleid för lägre stämmor.⁶ Se Ill. 1-3. Ett bashorn av Johann Heinrich Gottlieb Streitwolf (1800-1837) finns i Scenkonstmuseet (M119). Termen "bashorn" har även, förbryllande nog, använts på sina håll för att beteckna ett slags ventilinstrument i basläge.

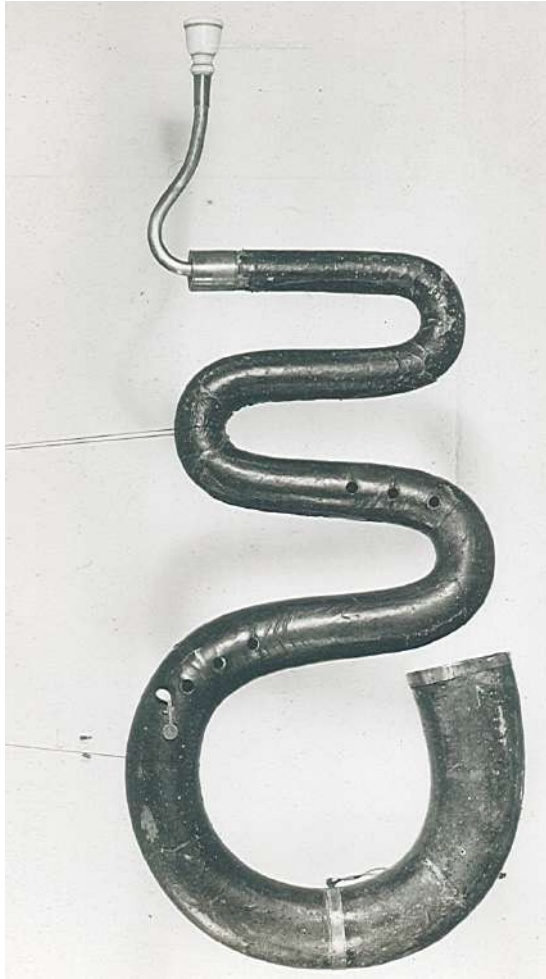
Ill. 1. Kenthorn av silver, tillverkat av I. V. Wahl med ingravering *Lycell 1839*, tidigare ägd av Anders Fredrik Lysell i Skånska dragonregementets musikkår. Malmö museer, inv. nr MHM 000776. (<http://carlotta.malmo.se/carlotta-mmus/web/object/3598>). Foto: Malmö museer.

Ill. 2: Ophicleid av okänd tillverkare. Scenkonstmuseet M 86. Foto Nicholas Eastop, Scenkonstmuseet.

⁵ Under det senaste halvsekle har tillkommit en mängd facklitteratur om *Harmonie-Musik*. Termen diskuteras av Hofer (1999). En förteckning finns i Gasche (2015).

⁶ Några nutida skickliga musiker, exempelvis Nick Byrne och Patrick Wibart, har tagit upp såväl ophicleid som serpent och har gjort inspelningar, av vilka flera lätt kan sökas upp på Youtube.

III. 3. Serpent, tidigare tillhörig Södra skånska infanteriregementets musikkår. Kulturens museum, KM 18.443.

Svenska infanterimusikkårer, såsom de båda vid Första och Andra livgrenadjärregementet i Linköping där Crusell var musikdirektör, var träblåsrika med flöjter, fagotter och ett stort antal klarinetter (ofta stämnda i C och F); dessutom ingick naturhorn och naturtrumpeter parvis i olika stämningar samt alt-, tenor- och basbasun. Valthornen kunde vara s.k. inventionshorn med utbytbara olika långa tillsatsbyglar för olika grundstämningar. Bashorn eller serpenter och ophicleïder förstärkte fagotternas basstämmer, och kenthornen gav ny klang i melodistämman.⁷

Även inom kavalleriet har *Harmoniemusik* förekommit runt sekelskiftet 1800 (se nedan). Mot bakgrunden av traditionen att dess signalister – trumpetare och pukslagare, som redan fanns på skvadronerna – ända sedan 1500-talet kunde sättas samman i trumpetarkårer för att spela fanfarmusik kan det emellertid ha legat närmare till hands att där hålla mässingsmusikkårer, och med kenthorn som melodiförande instrument blev det möjligt att sätta samman harmonimusik med enbart bleckblåsinstrument. Efter år 1818, då Stölzel och Blühmel erhöll patent på bleckblåsinstrument med ventiler, anskaffades så småningom ett och annat

---

⁷ Partiturmateriel från de båda nämnda musikkårerne finns i Musik- och teaterbiblioteket, förtecknade av Mac Wassberg. Annat kan sökas i Krigsarkivets omfattande samlingar.

exemplar av de ventilförsedda instrumenten, som nu var under snabb utveckling, till svenska regementsmusikkårer. När instrumentmakaren J. G. Moritz (1777–1840) i Potsdam, Berlin, år 1835 i november hade utverkat sitt patent för bastuba, gällande i Preussen på 10 år, var svenska musikdirektörer genast framme med sina beställningar (Heyde, 1987, s. 20, 256).

De nya instrumenten kom även att ingå i infanteriförbandens musikkårer, där man höll fast vid träblåsinstrumenten flöjter, klarinetter och fagotter.

En period av uppfinningar och nya kårbesättningar

Etablerade handelsvägar och personkontakter musiker emellan har ständigt varit viktiga kanaler för kulturell kommunikation inom musiklivet. Under 1800-talets första hälft var sjöfarten av väsentlig betydelse, inte minst den över Östersjön, som då erbjöd samfärdsel och inte hinder. Sedan tidigare sekler hade musiker som immigrerat från Centraleuropa, främst då tyskspråkiga områden, engagerats till det svenska hovet; länge hade tysk kultur givit starka impulser, inte bara på musikens område. I Norge, sedan 1814 i union med Sverige, upprätthölls ännu länge kulturella kontakter med Köpenhamn, landets tidigare huvudstad, men även musiker i de skånska landskapen hade nära till danska kollegor och instrumentmakare.

Tidigt 1800-tal var en period med internationella besättningstyper, men med uppkomsten av nya, regionalt använda instrument utvecklades nationella särdrag som blev kvar även efter seklets slut. Instrumentbesättningarna med kenthorn, valthorn, trumpeter och basuner i partitur för bleckblåsare från det tidiga 1800-talet utgör bara ett av många belägg för nordtyskt inflytande (se t.ex. Sundelin, 1828). De tidiga svenska bleckblåsinstrumentens utformning, deras koniska form som också erinrar om ryska instrument, och anordningen av ventiler där tredje ventilen sänker instrumentet med två hela tonsteg i stället för 1½, vilket var vanligare på andra håll, är andra tecken på att förebilder hämtats på preussiskt område.

Man bör hålla i minnet att det inte existerade några centralt reglerade instrumentbesättningar för svenska regementsmusikkårer förrän efter år 1900, även om vissa typer av besättningar kom att känneteckna och bli tradition inom de olika truppslagen. Somliga av kårens ledare tycks ha varit mer traditionsbundna, andra mer öppna för och nyfikna på nyheter.

Ekonomiska gränser sattes av musikkassans innehav och av vad för medel som kunde erhållas av staten, men också av vad som kunde uppbringas på mer informella vägar. De statliga anslagen var till att börja med avsedda för den musikaliska signalgivningen vid exercis och i fält, inte för musik vid ceremonier och som underhållning. Ett undantag, kortvarigt men ett av stor betydelse, utgör den statliga finansieringen av de ovan nämnda skalmejblåsarna och hautboisterna under karolinsk tid. Dessa ensembler utvecklades dock av sparsamhetsskäl efter det stora nordiska kriget, förutom vid de tre kungliga livgardena. Efter några decennier började överstar och officerare vid övriga infanteri- och dragonförband

att åter sätta upp och bekosta blåsarensembler. Särskilt före 1833 års lönerreglering finansierades regementenas harmonimusik främst genom avgifter från officerare, i någon mån även meniga soldater, till en så kallad musikkassa för musikens underhåll. Sådana kassor började inrättas under senare delen av 1700-talet, vid olika tidpunkter vid olika regementen, exempelvis vid Livgrenadjärregementet år 1797. Från och med 1833 års lönerreglering fram till dess att de indrogs år 1881 tilldelades musikkassorna dessutom statliga medel för att bestrida löner åt ett visst antal musiker, i regel tio per regemente. Som tillägg kunde regementscheferna föra ytterligare medel till musikkassan, exempelvis intäkter från soldattorp som dragits in för musikens underhåll. Man ville hålla goda musikkårer med skickliga musiker för att representera regementet, och en viss uppfinningsriktighet kunde nog manifesteras i det syftet. Liksom det hade varit viktigt för furstar och adelsmän att omge sig och sina hushåll med hövisk och modern kultur så låg det i regementenas adliga officerares intresse att hålla en bra musikkår, såväl för regementets anseende utåt som – minst lika viktigt – för att fungera som officerarnas huskapell, en kulturtradition med gamla anor. Inte förrän efter sekelskiftet 1900 betalades regementsmusiken uteslutande av allmänna medel.

Tidig bleckblåsmusik i svenska kavallerimusikkårer

Svenska arkiv rymmer en hel del unika samlingar av tidig militärmusik som bör vara av internationellt intresse. Att musikalierna i Krigsarkivet bara har studerats av ett litet fåtal musikforskare hänger troligen i hög grad samman med att militärmusik länge har varit ett ringaktat och eftersatt område men också med att kännedom om militär organisation, något som varierar stater emellan, hör till de förkunskaper man behöver för att kunna finna och använda relevant arkivmaterial (Persen, 2018, s. 14). Uppgifter som rör musikverksamheten finns inte enbart i musikkassors och musikkompaniers handlingar och i rullor utan kan påträffas också exempelvis i förslagsjournaler och andra slags handlingar, och musikkasse-räkenskaper kan ha sorterats inom olika slags serier i olika regementsarkiv.

Svensk regementsmusik genom tiderna, dess repertoar, besättning och musiker har grundligt studerats av Åke Edenstrand. Han har påvisat att *Harmoniemusik* med träblås och horn har förekommit inte bara vid svenska infanteriregementen utan även vid kavalleriförband, där en svensk typ av kavallerimusikkår med mässingsinstrument började etableras efter tillkomsten av kenthorn år 1810 (Edenstrand, 2001, s. 230–233; 2010). Sådana mässingskårer kan beläggas från omkring år 1820 och bestod in på 1840-talet. Liknande musikkårer fanns också vid våra tre artilleriregementen och vid några få fältjagartrupper (Edenstrand, 2010, s. 9). Vid Smålands grenadjärbataljon omnämns besättningen ett kenthorn, tre horn, två trumpeter och basuner år 1832 (Nilsson, A-M, 2017, s. 503).⁸

---

⁸ Dudgeon (2004, s. 186) omnämner att en likartad men mindre preussisk besättning kan ha tjänat som förebild, vilket är trovärdigt; de svenska partituren föreskriver dock oftast fyra horn (jfr Sundelin, 1828, s. [35–] 40–46. Två tryckta partiturer med liknande men ej helt identisk besättning ur *Geschwind-Märsche*

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

På 1830-talet började ventilinstrumenten introduceras på allvar, och vid 1800-talets mitt kom de att dominera helt och undantränga kenthorn, ophicleïder, naturhorn, naturtrumpeter och dragbasuner (tromboner).

Rena bleckblåsbesättningar kom länge att känneteckna alla de sju svenska kavalleriförbanden, men under 1800-talets senare del var det också flera infanteri- och artillerimusikkårer som mer eller mindre periodiskt höll ren bleckbesättning.

Edenstrand har bland annat initierat och producerat LP-inspelningen *Dragonmusik* (1986) med kavallerimusik från 1800-talet, framförd på bleckblåsinstrument från seklets andra hälft av Olle Hermansen och andra medlemmar i Beridna avdelningen ur Regionmusiken i Stockholm. Andra musikstycken som Edenstrand har sökt fram, *Adagio & Polonaise* av Carl Braun och Bernhard Crusell, första satsen av Crusells hornkonsert och långsamma satsen ur Ludwig van Beethovens septett, finns på CD:n *Antique Brasses* (2000), framförda på originalinstrument av London Gabrieli Brass Ensemble, och under Beethoven-året 2020 inledde The Prince Regent's Band ett inspelningsprojekt med tidiga arrangemang av Beethovens musik ur samlingarna.⁹ Några ansatser till att återuppliva liknande repertoar konsertant har gjorts av ensembler inom Försvarsmusiken.

Källor: musikalier, räkenskaper m.m.

Den som känner till arkivens struktur kan där finna material som informerar om instrumentation, besättningar och repertoar och instrumentens roller i ensemblerna.

Musikalier

Bevarade partiturer och stämböcker från tidigt 1800-tal utgör ett viktigt och unikt källmaterial i arkiven. Från några av förbanden finns rikligt material, men källäget varierar. Enligt regelverket ska svenska regementsmusikkårens äldre musikalier levereras till och förvaras i Krigsarkivet i Stockholm. I praktiken har emellertid en hel del behållits kvar på vissa regementsorter. En stor andel av sådant notmaterial som har betraktats som oanvändbart efter det att nya instrumentbesättningar ersatt de äldre mot mitten av 1900-talet har också förstörts avsiktligt. Man bör också ha i åtanke att partituren i äldre tid inte alltid har ingått i musikkårens notbibliotek utan ofta var musikdirektörens privategendom som kan ha följt honom i privat ägo eller överförts till andra musikkårer. Omorganisering och sammanslagningar av militära förband, en vanlig företeelse inom svenskt militärväsen, har också medfört att en del musikalier har flyttats eller skingrats. Periodens notmaterial från alla de sju kavallerimusikkåren finns alltså inte i behåll. För denna undersökning har jag kunnat använda partiturer och stämböcker från K 1, K 2, K 5

---

für Militär-Horn-Musik (J. H. Krause), som har bundits in som nummer 96 och 97 i partiturbok 2 i K 2:s samling, utgör exempel på arrangemang som beställts från "Tyskland".

⁹ Uvertyr till Egmont, <https://www.youtube.com/watch?v=vQICAEDfB0w> (besökt 5 januari 2023).

och K 6. Ändå är arkivmaterialet rikligt och erbjuder en god utgångspunkt för undersökning av instrumentens anskaffning till kårerna samt hur de användes eller avyttrades.

Räkenskaper

En källtyp av betydelse är det bevarade räkenskapsmaterialet för regementenas musikkassor, där man kan finna uppgifter om inköp, reparation eller försäljning av instrument samt inventarielistor med besked om vilka instrument en musikkassa disponerade. Här har räkenskaper från musikkassorna vid K 1, K 3, K 5 och K 6 kommit till användning.

Räkenskapshandlingarna ger sällan exakta besked om typ av instrument, inte heller alltid om deras tillverkare. I enstaka fall kan instrumentmakares egna räkenskapsböcker bekräfta leveranser och ge mer eller mindre detaljerade beskrivningar, såsom den bevarade "dagbok" för åren 1828 och 1832–37 som Iacob Valentin Wahl (1801–87) förde (Nilsson, H., 1942, s. 77–111; Nilsson, A-M, 2001, s. 179–184). Från sin verkstad i Landskrona levererade Wahl instrument till de flesta av landets regementsmusikkårer.¹⁰ I andra arkiv kan sökas material från instrumentfirmor i utlandet, såsom firma Moritz i Berlin.¹¹

Fakturor från de hantverkare som tillverkade och reparerade bleckblås-instrument, på den tiden benämnda mässingsslagare, har bevarats i många fall och visar dels vilka verkstäder som har anlåtats för större eller mindre lagningar, dels vilka instrument som har reparerats för att fortsätta användas i musikkåren eller möjligen, om de var alltför medfarna, för musikelevernas övning. Några hantverkare ger ganska detaljerade beskrivningar av sina arbeten, medan andra endast nämner kostnaden och inte specificerar vilka instrument de har reparerat.

I räkningarna från de hantverkare som "utrikta" och "utböglar" instrument kan stavningen vara språkligt eller dialektalt betingad och ställvis svårtydd. "Ventil" kan förutom "Wendil" också ha stavats till exempel "Fendil", "fentil", "vendil", "Ventyl", "vändyl" eller "vingdyl". Förutom lappar, fjädrar och skruvar, rör och böglar (byglar) omnämns i fakturorna delar såsom stydsor (stöd), styltor och strefvor (stag), ringar, hylsor och "ny Sal" (sadel) till kenthorn, "skutpipor", "innanrör", klaffar, pipa och klammer (?) till en basun samt "ny holk" till basun och bashorn. I en räkning för reparationer uppger Isaac Fischer i december 1826: "Fastlödt en ytterpipa å en G machin / En ny ring å en D:o [...] D:o en ytterpipa å

---

¹⁰ Exempelvis fick Wahl år 1828 (10 februari) betalning från "Skånska Husarmusiquen" (K 5) för "en B-Clarinette af Buxbaum med hornringar, 9 klaffar, och A-Stykke" och år 1835 (15 januari) för ett kenthorn med sex klaffar, vilka båda också redovisats i K 5:s räkenskaper (Wahls "dagbok", Landskrona museum L.M. 386/7 [A 63-X]). "Dagboken" innehåller också anteckningar om inköp av råmaterial för instrumenttillverkningen, om andra produkter som Wahl tillverkade och adresser till några av hans kunder.

¹¹ På grund av rådande restriktioner har källmaterial i Musikinstrumenten-Museum Berlin inte kunnat undersökas. Förf. är därför mycket tacksam för information via mail från Christian Breternitz om innehållet i J. G. Moritz "Quittungsbuch" (1835–1845), en källa som även behandlas av bland andra Herbert Heyde (1987, s. 256).

en A machin”.¹² Uppgifterna må tyckas gåtfulla, även för en nutida läsare med kunskap i svenska och tyska. ”Maskinerna” i fråga bör dock ha varit ventiler, vilket motsvarar tyskspråkig dåtida terminologi, och ”piporna” rördelar.

Vilka musiker som har trakterat de instrument som tillhört en musikkår kan framgå av enstaka fakturor och andra slags verifikationer, såsom belägg för ersättning till vissa musiker för att de använde sina privata instrument i tjänsten.¹³ Man får ha i åtanke att musiker med flera olika anställningar, sådana som även satt i Hovkapellet eller fungerade som frilansmusiker, använde privatägda instrument, vilka möjligen figurerar i räkenskaperna ifall de har reparerats på musikkassans bekostnad.¹⁴ Kombination av yrken och anställningar var snarare regel än undantag på den tiden.

I K 1:s arkiv finns från och med år 1817 noggrant förda musikkasseräkenskaper.¹⁵ Motsvarande material från K 3, Livregementets husarer, föreligger från år 1823, med en lakun för åren 1832–1834, och från K 5, Skånska husarregementet, från år 1813. Räkenskaper från K 6 (som inkluderar lönelistor, med musikernas egna kvitteringar) har påträffats först från år 1832 och framåt. Från K 2, K 4 och K 7 har motsvarande räkenskaper från 1800-talets första hälft inte kunnat påträffas. I K 4:s musikkassa finns endast uppgift om ospecificerade inköp av musikaler (15:40 riksdaler) och instrument (en kornett år 1835, instrument för 100 riksdaler år 1840) samt instrumentreparationer år 1843.¹⁶

Musikkasseräkenskaperna är ganska olikartade vad beträffar disposition, förekomst av eventuellt register, omfattning, urval och uppställning av verifikationer. I dessa volymer kan man finna en mångfald kvittenser samlade, inte enbart för instrument, musikaler, notställare (notställ), uniformer och löner utan även för mycket annat som rört musikkassan, exempelvis höskörd, frakter samt underhåll av lokaler och inventarier. Ett vanligt problem med äldre

---

¹² KrA, Livgardet till häst, Regementskrivarkontoret, serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 6: 1826–1828 (”1826 års räkenskaper för Kongl. LifGardets til häst Regements och Musique Cassa”), verifikation 114, 30 december 1826.

¹³ Bland musikerna i K 5:s musikkår hade Herrmansson och Berglund kompenserats för att de använt sina egna instrument (sannolikt valthorn) i tjänsten, likaså Lars Magnus Béen ”För reparationer å mitt instrument”; 19 november 1841). KrA, Skånska husarregementet, Regementskrivarkontoret, Serie G VII, vol. 3, bunt 1841–43 (1841).

¹⁴ Exempelvis Isaac Fischers detaljerade räkning för 3:e kvartalet med bland annat reparation av ”Herr Granbergs Kenthorn”. K 1 Livgardet till häst, Regementskrivarkontoret, serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 5, ver. 57/61 (12 oktober 1827). Eftersom privatägda instrument inte kan spåras skulle en eventuell tabell över de olika musikkassornas instrumentanskaffningar inte ge en helt tillförlitlig statistik över tidpunkter för anskaffning resp. avveckling av olika instrument.

¹⁵ I ver. 95 år 1835 intygar generaladjutanten och regementsbefälhavaren Carl Puke ”den utmärkta ordning, hvarmed Räkenskaperna varit förda” av Edelstam.

¹⁶ KrA, Smålands husarregemente 1651–1928, Regementskrivaren, G IV d Räkenskaper, övriga, vol. 1: 1833–1855: Musikkassan (SE/KrA/0164/005:Ö/G IV d/). KrA, Kronprinsens husarregemente, Förvaltningsavdelningen, H IV Räkenskaper (vol. 561–569) (SE/KrA/0167) innehåller redovisning av musikerlöner, men något om instrument kunde inte påträffas.

handlingar är bruket att ”sy” samman handlingar med en tråd eller ett snöre rakt igenom papperen, vilket kan göra delar av texten närmast oåtkomliga för nutida forskare.

Dagspress

Annonser och notiser i dagspressen informerar om planerade och genomförda konserter, solistframträdanden och instrumenthandel. Den pågående digitaliseringen av dagstidningar,¹⁷ inte enbart i Sverige, har underlättat senare års forskning, men då som nu hade ju inte alla journalister särskilt djup kännedom om bleckblåsinstrument, och deras uppgifter om nyskapelser inom dåtidens brokiga instrumentarium måste kritiskt utvärderas.

Musiker och musikkårer vid det svenska kavalleriet

Under loppet av 1800-talets första decennier varierade musikkårens storlek. Musikpersonal vid kavalleriet betitlades *trumpetare*. Deras primära och officiella arbetsuppgift var signalspel i fält, men de fick också bilda och delta i musikkårer, varvid signaltrumpeterna ersattes av andra instrument. Likväl bar musikerna titeln trumpetare: skvadrontrumpetare vid skvadronerna eller stabstrumpetare /regementstrumpetare, med högre rang, vid regementsstaben. Som regel fanns också s.k. ”extra trumpetare”, vilka avlönades ur regementets musikkassa. En kavallerimusiks storlek betingades följaktligen av antalet skvadroner i regementet och av hur många extra trumpetare som var anställda. Runt år 1818 kunde en musikkår innehålla mellan åtta och femton trumpetare; runt år 1855 hade de flesta kårer femton musiker eller fler.

Under det yngre indelningsverket (1682–1901/02) – en organisation speciell för Sverige, där bönder i ett område hade att underhålla en soldat och därmed själva slapp utskrivning – samlades indelta regementen (i fredstid) enbart för vapenövningar, medan däremot värvade förband – gardena och några andra förband i huvudstaden eller dess närmaste omgivningar – var på plats och i aktiv tjänst året om. K 1 och K 7 var de enda värvade kavalleriregementena. De andra fem var samlade endast några sommarveckor, så även musikerna, som fick öva hemmavid och/eller ta andra anställningar under resten av året. Musikkårens uppgift var att utföra musik för officerskåren – musik ur operor och annan konsertant musik var, som vi ska se i det följande, mest aktuell – och under regementets ceremonier, ibland vid statliga högtider. En av de allra tidigaste kända avbildningarna där en svensk beriden musikkår syns visar en parad efter avblåsningen av riksdagen år 1830.¹⁸ Regimentet K 1 utförde vaktombyten i

---

¹⁷ Kungl. bibliotekets databas ”Svenska dagstidningar”: <https://tidningar.kb.se/>.

¹⁸ Teckning 1830 av Adolf Ulrik Schützercrantz, amatörkonstnär och officer. Original i Stockholms stadsmuseum, inv. nr SSM 10531, även återgiven i Lundin och Strindberg (1882).

Stockholm, men det är inte känt om dess musikkår spelade under marsch till högvakten eller under vaktombytesceremonin.¹⁹

En flertal regementsmusiker hade anställning i Hovkapellet med tjänstgöring under operaföreställningar och konserter, till exempel välgörenhetskonsalter och recetter. Det medförde förtrogenhet med vilken musik som var eller väntades komma i ropet i huvudstaden. Där bodde också många indelta musiker, som ju inte var tvungna att bo på regementsorten. Periodvis var närmare hälften av hovkapellisterna samtidigt regementsmusiker. Kontakter musiker emellan var livaktiga, och flera bodde nära varandra.

Det förefaller som om kavallerikårens i Stockholm, under den period som här behandlas, inte bedrev sådan regelbunden konsertverksamhet i Kungsträdgården som Första och Andra livgardenas (senare Svea resp. Göta livgarde) musikkårer.²⁰ Somliga musiker deltog som solister i annan konsertverksamhet, vilket kan spåras i tidningarnas annonser och notiser. Enstaka indelta kavallerimusiker och grupper kan tänkas ha tagit civila engagemang under de tider på året då deras närvaro vid regementsmötena inte krävdes. I brist på källmaterial har sådant varit svårt att belägga. Man vet dock att små så kallade "afdelningar" – sextetter och septetter – ur K 5:s musikkår brukade engageras under decennierna efter seklets mitt vid Ramlösa brunn för att spela för den skånska noblessen (Nilsson, A-M, 2017, s. 164–169), och enstaka tidningsnotiser antyder att "husarmusiken" har fått engagemang där redan från och med 1830-talets slut.²¹

Kenthorn och kornetter under en övergångsperiod

Åke Edenstrand kom fram till att arrangörer under en övergångsperiod, i synnerhet under 1840-talet, föreskrev kenthorn och kornetter, naturhorn och ventilhorn, naturtrumpeter och ventiltrumpeter samt dragbasuner och ventilbasuner i kombination i ett och samma partitur. Men redan så tidigt som år 1830 finns belägg för att kenthorn och kornett trakterades tillsammans. En annons från det året uppger att kenthornisten Erik Granberg skulle ge en musikalisk soiree den 25 augusti, då bland annat utlovades att en "Duetto utur Sargines af Paer, arrangerad för Cornetti och Kenthorn, exequeras af Hr Sundgren och undertecknad" och en "Aria utur Turken i Italien, arrangerad för

---

¹⁹ För kommentarer om militärmusik utanför regementena, se Nilsson, A-M (2021) och där anförd litteratur.

²⁰ Tidningsannonser om "Fält- och Harmoni"-musik visar att gardenas musikkårer gav kvällskonserter i Kungsträdgården. Exempel: "I dag Måndag den 15 Junii om ej rägnväder inträffar, låter Konungens första Lif-Gardes Harmonie- och Fält-Musik höra sig i Kongl. Trägården wid Jakobs Kyrka. Början sker klockan 7 och slutas kl. 10 om aftonen."; "Harmonimusik uti Kongl. Trägården wid Jakobs Kyrka, af Kgl. Andra Gardets Hautboister. Början sker kl. 6 e.m.". *Dagligt Allehanda* 15 juni 1812, s. 2, resp. 8 maj 1815, s. 2. Ofta uppges dock inte vilken musikkår som ska framträda. Några annonser om konserter av kavalleriets musikkårer under den undersökta perioden har inte påträffats.

²¹ *Telegrafan*, 23 juli 1839; *Öresundsposten*, 4 augusti 1849, 17 augusti 1850.

Kenthorn, exequeras af undertecknad”.²² De båda nämnda solisterna var anställda som trumpetare i Hovkapellet och tjänstgjorde tillsammans under mer än trettio år, fram till år 1855, i K 1:s musikkår.²³ Ett annat tecken på förändringar som var på väg är en annons sommaren 1835 av en person som önskade ett ”Cornetti” i utbyte, om möjligt, mot sitt kenthorn.²⁴ *Cornetti* (använt som singularis) brukade ofta användas som beteckning för kornett, medan ”piccolo” eller ”cornettino” stod för esskornett.

III. 4. Cavatina ur Gioacchino Rossinis *Turken i Italien (Il turco in Italia)*. Arrangemang i Partiturbok 2, nr 99. KrA, Livregementets dragoner, Regementsmusikens notarkiv Serie A vol. 1607. Foto: KrA.

Kornetter av preussisk och (senare) svensk typ är instrument som skiljer sig på flera sätt från *cornet à piston*, som i Sverige också brukar kallas ”kornett” och är vanligt förekommande i regementsmusikens partitur och stämmor från 1800-talets sista decennier till långt in på 1900-talet, t.ex. som ersättning för trumpet. För att undvika vanligt förekommande missförstånd kan det vara lämpligt att i engelskspråkiga texter inte ”översätta” kornett till *cornet* utan använda den svenska och

²² *Stockholms Dagblad*, 24 och 25 augusti 1830; *Dagligt Allehanda*, 23, 24 och 25 augusti 1830. Ett av styckena bör ha varit identiskt med nr 108 i partiturbok 2 i K 2:s samling (se nedan).

²³ Erik Granberg (1801–70) ingick i K 1:s musikkår från 1817 och i Hovkapellet 1820–48, Carl Gustaf Sundgren (1804–85) i samma musikkår från 1819 (arbetande/ställföreträdande musikkapellchef 1849–53) och i Hovkapellet 1833–75 (Edenström 2001, s. 254–255; Norlind och Trobäck 1926, s. 284).

²⁴ *Stockholms Dagblad*, 22 juli 1835: ”Åstundas byta. För ett godt Kenthorn åstundas erhålla ett Cornetti, eller i brist deraf köpa ett sådant.”

tyska benämningen *kornett* (Nilsson, A-M, 2001, s. 178)²⁵ och att i svenskspråkiga texter, liksom dåtidens notskrivare gjorde, använde termen ”piston” för *cornet à piston*.

Musikalier i K 2:s arkiv från perioden före 1855

Musikkåren vid K 2 leddes 1812–1827 av Johan David Müller,²⁶ 1827–1835 av Carl Braun (1788–1835) och därefter av Franz Carl Preumayr (1782–1853), som i sin tur efterträddes av Frans Gustaf Müller omkring år 1846. På den tiden var samtidig anställning inom en eller till och med flera branscher regel snarare än undantag. Oboisten Braun och fagottisten Preumayr, båda ledamöter av KMA, och de två Müller hörde till de många musiker som, förutom sin anställning i Hovkapellet, hade befattningar som regementsmusiker eller musikdirektörer (Edenstrand, 1992, s. 155–174; 2001, s. 232, 255). I Krigsarkivet finns en rätt ansevärd samling handskrivna partiturer från dessa musikdirektörers tid, i en del fall skrivna av musiker i kåren.²⁷ Åke Edenstrand sammanfattar utvecklingen vid K 2:

Av detta framgår att harmonimusiken omkring 1820–1840 vanligen instrumenterades för 11 mässingsstämmor: 2 kenthorn, 4 valthorn, 2 trumpeter, altbasun, tenorbasun och basbasun, ibland också jägarhorn i olika stämning. Efter 1840 gjorde de nya ventilinstrumenten sitt intåg och musiken skrevs sedan för 13–15 mässingsstämmor. (Edenstrand, 2001, s. 230).

I regementsmusikens notarkiv vid Livregementets dragoner (K 2) finns femton volymer partiturer skrivna från 1820-talet och fram till våren 1855, böckerna 2–7, 9–11 och 13–18.²⁸ Förutom marscher, *pas redoublés* och danser innehåller samlingen arior, cavatinor, duetter, tersetter, kvartetter, uvertyrer, finaler och potpurrier ur tidens operamusik. Ungefär hälften av de mer än 650 ”numren” i dessa partiturböcker utgör scenisk musik, hämtad ur operor som nyligen givits i Stockholm men också ur några som veterligen ännu inte hade framförts i Sverige. Där finns också olika slags konsertant musik, såsom Brauns arrangemang av alla satserna ur Beethovens septett op. 20 och satser ur solokonsertter och liknande av Crusell, B. Romberg med flera. Partituren visar att det ställdes mycket höga krav på dåtidens musiker med solistiska stämmor till exempel i första kenthorn och valthorn. Några partiturer ger anledning till frågor om vilka instrument som verkligen avsågs eller kom till användning (mer härom nedan).

²⁵ Engelskans ”cornett” avser som bekant sinkan.

²⁶ Johan David Müller (1785–1834), kontrabasist i Hovkapellet 1813(?)–1834 (Norlind och Trobäck, 1926, s. 281).

²⁷ Carl Fredrik Sandberg (1810–1879) skrev ett flertal partiturer och stämmor för musikkåren vid K 2. Han var basbasunist i Hovkapellet åren 1836–1863 samt musiker (stabstrumpetare och sedermera kvartermästare) vid K 2 åren 1835–1863 (Norlind och Trobäck, 1926, s. 285; Åke Edenstrands arkiv C 2). Även i K 6 arkiv återfinns arrangemang beställda från honom åren 1844 och 1850.

²⁸ KrA, Livregementets dragoner, Regementsmusikens notarkiv, Serie A Partiturer, vol. 1607–12 och vol. 1615. Se Tabell 1 och 2.

Partitur före år 1839

I K 2:s partiturböcker kan repertoaren och förändringarna av kårens instrumentering följas. Den besättning som har beskrivits här ovan, med två à tre kenthorn, två par av naturhorn, två trumpeter och den sedvanliga uppsättningen av tre dragbasuner (alt-, tenor- och basbasun) är den grundläggande i partiturböckerna 2-7, alltså under åren fram till omkring 1839. I några av marscherna förekommer också jägarhorn (se Ill. 11), liksom i vissa tyska kavallerimusikkårer. Från hösten det året förekommer att någon eller några trumpetstämmor i några av styckena betecknas ”tromba chrom.”, d.v.s. ventiltrumpet. Beteckningen ”Chrom[atisk] basun” i ett partitur från 1838 torde avse ventilbasun, och ”chromatiska” horn börjar finnas med först på hösten 1840. I partituren i bok 4-7 från perioden 1835-41 föreskrivs tre eller fyra kenthorn och ibland två basstämmor.

Partiturbok 2 innehåller partitur nummer 61-116. En förlorad partiturbok 1 bör alltså ha innehållit ett sextiotal arrangemang (nr 1-60), som bör kunna rekonstrueras med hjälp av stämböcker i K 1:s arkiv. Nummer 22 och 35, som råkar finnas inbundna i partiturbok 2, motsvarar nämligen samma nummer i dessa stämböcker, varför det övriga innehållet i K 1:s stämböcker torde ha varit kopierat från partiturbok 1 (se Tabell 1).

De tidigaste styckena är kompositioner av Boieldieu, Dalayrac, Neithardt, Du Puy, Spohr med flera, samt marscher och pas redoublés av musikdirektörerna Müller och Braun, som har stått för ett flertal av arrangemangen. Signaturen ”CBr” vid arrangemang i partiturböckerna 2, 3 och 4 anger att dessa har skrivits av Carl Braun under hans tid som musikdirektör, alltså före år 1835, även om påskrifter på de inbundna partiturböckerna ser ut att vara skrivna av Preumayr. Här finner man musik ur operor som Ferdinando Paërs *Sargino* (f.f.g. i Dresden 1803; uppförd vid Kungl. Teatern i Stockholm år 1806 och 1830), Carl Maria von Webers *Preciosa* (1821; 1824), F. A. Boieldieus *La dame blanche* (1825; *Vita frun*, 1827), och Rossinis *La donna del lago* (1819; *Sjöfröken* 1831). Det tidigaste, och därtill det enda daterade, stycket i dessa böcker är ett potpurri av Braun i partiturbok 3, daterat 1830, varför innehållet i partiturböckerna 1 och 2 bör vara från 1820-talets slut.

Som alltid kan man inte säga med bestämdhet huruvida notskrivaren och arrangören är samma person eller (utan mycket omfattande studier) om partituret kan ha kopierats efter en förlaga. Med kännedom om dåtida musikdirektörers arbetsuppgifter, vari ingick att förse musikkåren med ny repertoar, kan man dock anta att musikdirektören själv har stått för åtminstone de flesta arrangemang som han signerat; en möjlighet är förstås också att han har kopierat eller reviderat en förlaga.

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

Partiturböcker	Partitur nr	Datering/signering	Placering i stämböcker
[Bok 1]			K1 F3 vol. 1–4
Bok 2 , K2 A 1607	22, 35, 061–116	s.d. CBr	K1 F3 vol. 1–4
Bok 3 , K2 A 1607	117–192	s.d. CBr(FCP?)	K1 F3 vol. 1–4
Bok 4 , K2 A 1608	001–047	(<i>sine dato</i>)	K1 F3 vol. 5–7
Bok 5 , K2 A 1608	048–082	1835–37 FCP	K1 F3 vol. 5–7
Bok 6 , K2 A 1615	084–100	1838–39 FCP	K1 F3 vol. 5–7
Bok 7 , K2 A 1609	101–127	1839–41 FCP	K1 F3 vol. 5–7
[Bok 8]		[1841–1843]	K2 B 1629–32
Bok 9 , K2 A 1609	161–190	1843–45	K2 B 1629–32
Bok 10 , K2 A 1610	191–231	1846–47	K2 B 1629–32, 1690–93
Bok 11 , K2 A 1610	233–268	1847–49	K2 B 1690–93
[Bok 12]			
Bok 13 , K2 A 1611	101–109, 282–283	1848	K2 B 1658
Bok 14 , K2 A 1611	281–340	1850–51	K2 B 1690–93
Bok 15 , K2 A 1611	341–389	1852	K2 B 1690–93
Bok 16 , K2 A 1615	390–429	[1853] (F.M.)	K2 B 1637–41
Bok 17 , K2 A 1612	430–464	(<i>sine dato</i> , F.M.)	K2 B 1637–41
Bok 18 , K2 A 1612	465–516	1854–55 (F.M.)	K2 B 1637–41

Tabell 1. Musik för musikkåren vid K 2 i partitur och stämböcker, tillkomna före år 1855.

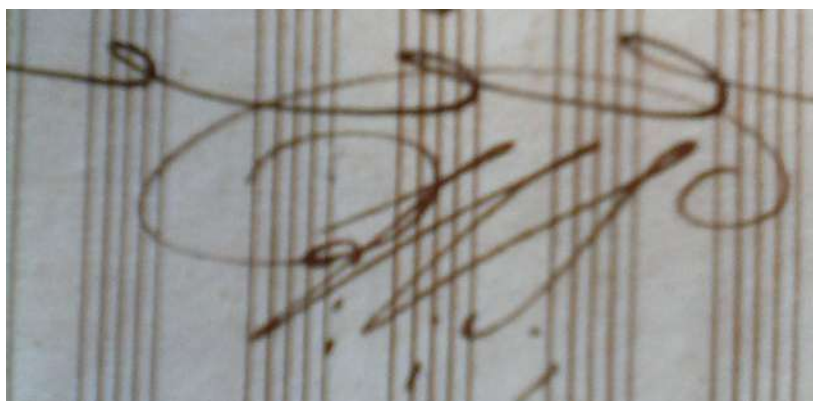
Förkortningar:

K2 A = KrA (=Stockholm, Krigsarkivet), Livregementets dragoner, Regementsmusikens notarkiv, Serie A: Partitur

K2 B = KrA, Livregementets dragoner, Regementsmusikens notarkiv, Serie B: Stämböcker

K1 F3 = KrA, Livgardet till häst, Regementsmusikens notarkiv, serie F 3: Stämböcker

Först i bok 5 kommer sedan dateringar av arrangemang från november 1835 och följande år. Dessa är signerade av Brauns efterträdare Franz Preumayr, antingen med hans fullständiga namn eller bara ”FCP” (Ill. 5). Även partiturböckerna 6 och 7 med numren 84–127 plus några extra (t.ex. ”100½”), som är skrivna mellan februari 1838 och april 1841, innehåller marscher och en mängd utdrag ur tidens omtyckta operor av Adolphe Adam, Daniel-François-Esprit Auber, Giacomo Meyerbeer, Vincenzo Bellini, Gaetano Donizetti, Saverio Mercadante med flera.

Ill. 5. Frans Carl Preumayrs signatur i en av K 2:s stämböcker. Foto: förf.

Stämböcker till partiturböckerna 2-7 visade sig ha hamnat i K 1:s samlingar. I dessa böcker finns stämmor, med samma nummerbeteckningar som i partituren, för kenthorn 1-2, horn 1-4, trumpet 1-2, alt- och tenorbasuner samt "Bass 2" (där några av styckena, i basklav, är betecknade "trombone 2:do"). Några av stämböckerna till partiturböckerna 4-7 saknas, så också samtliga för "Bass 1" eller bastrombon. Att K 2:s stämböcker befinner sig i K 1:s notarkiv kan möjligtvis bero på sammanslagningen år 1927-1928 av K 1 och K 2 till det nya K 1, *Livregementet till häst*.²⁹ På liknande sätt har musikalier skingrats när de tre skånska kavalleriregementena sammanslogs till det nya K 2. Med undantag av 35 partiturböcker från 1840- och 1850-talet i K 6:s arkiv är de tidigaste arkiverade musikalerna från dessa tre skånska regementen från andra hälften av 1800-talet.

Partitur från övergångsperioden c:a 1840-1855

Någon partiturbok 8 går inte att hitta i samlingarna, men repertoaren däri kan rekonstrueras med hjälp av stämböcker (se nedan och Tabell 1 och 2) innehållande numren 128-160, som rimligen har tillkommit under åren 1841-1843. I stämböckerna uppges några av styckena ha sjungits år 1842 av mademoiselle Fink-Lohr från Scalaoperan i Milano, som gästade Stockholmsoperan i december det året - detta bara ett av flera exempel på hur aktuell blåsarnas repertoar var.

Partiturböckerna 9, 10 och 11 har dateringar från december 1843 till december 1849 och innehåller numren 161-268. Repertoaren liknar den i de tidigare böckerna, fränsett att det nu dyker upp litet mer dansmusik, såsom polkor och valser.

Under dessa år är sopraninstrumenten vanligen fyra: förutom en kornett och ett kenthorn kan två "flygelhorn" uppträda i partituren. I brist på arkiverade räkenskaper kan det inte undersökas om flygelhorn har anskaffats till K 2:s musikkår, och flygelhorn anses inte ha använts i svensk blåsmusik (Nilsson, A-M, 2017, s. 337, 386). Nu var ju Franz Carl Preumayr av tysk härkomst, precis som många andra musiker i Sverige under tidigt 1800-tal. Min hypotes är att beteckningen "flygelhorn" helt enkelt är föranlett av tysk instrumentationspraxis (Habla 1990, s. 138-193) och att termen indikerar alternativen kenthorn eller kornetter. Detta är i så fall bara ett av många exempel på tysk terminologi i äldre svenska partiturer.

---

²⁹ KrA, Livgardet till häst, Regementsmusikens notarkiv, Serie F 3, vol. 1-4, 5-7. Ett kortregister i samma arkiv, serie D vol. 1-3, är av någon anledning upprättat utifrån stämboken för Corno 1. Eftersom musikstyckenas titlar endast står i boken för den ledande melodistämman, Kenthorn 1:o, innehåller detta register inga titlar och är därför inte till nämnvärd nytta.

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

PARTITUR	Besättning i partituren (klammer = utan [explicit] uppgift)	STÄMBÖCKER	Stämböckernas påskrift
[Bok 1]	[Saknas]	K1 F3 1-4	Kh1-2, Cor1-4, Tp1-3, Jgh, trb A&T, B2
Bok 2	Kh1-2, Cor1-4, Tp1-2(3/jgh), trb ATB	K1 F3 1-4	Kh1-2, Cor1-4, Tp1-3, Jgh, trb A&T, B2
Bok 3	Kh1-2, Cor1-4, Tp1-2(3/jgh), trb ATB	K1 F3 1-4	Kh1-2, Cor1-4, Tp1-3, Jgh, trb A&T, B2
Bok 4	Kh1-3/4, Cor1-4, Tp1-2, trb ATB(B)	K1 F3 5-7	Kh2, Cor2-4, Tp1-2, trb A (Kh1, Cor1, T, B saknas)
Bok 5	Kh1-3/4, Cor1-4, Tp1-2, trb ATB(B)	K1 F3 5-7	Kh2, Cor2-4, Tp1-2, trb A (Kh1, Cor1, T, B saknas)
Bok 6	Kh1-3/4, Cor1-4, Tp1-2, trb ATB(B)	K1 F3 5-7	Kh2, Cor2-4, Tp1-2, trb A (Kh1, Cor1, T, B saknas)
Bok 7	Kh 1-2(3-4), Cor1-4, Tp1Cr2(-3), trb ATB, B	K1 F3 5-7	Kh2, Cor2-4, Tp1-2, trb A (Kh1, Cor1, T, B saknas)
[Bok 8]	[Saknas]	K2 B 1629-32	Knt Ess/B1-3, Cor1-2, Th1-2, Tp1-2, trb AT, Basso
Bok 9	KntB, Kh, Flh1-2, Cor1-4, Tp1-2/3, trb ATB(O)	K2 B 1629-32	Knt Ess/B1-3, Cor1-2, Th1-2, Tp1-2, trb AT, Basso
Bok 10	443ATBO*[KntEss1-2 B 1-2 Flh1-2]	K2 B 1629-32, 1690-93	Knt Ess/B1-3, Cor1-2, Th1-2, Tp1-2, trb AT, Basso
Bok 11	[22;4;2;trb ATB, B]	K2 B 1690-93	Knt Ess/B2-3, Cor1-2, Th1, Tp1-2, AT B2
[Bok 12]	[Saknas]		
Bok 13	KntEss/B, Flh1-2; Cor1-4, Tp1-2, trb ATB, B	K2 B 1658	KntEss/B, Flh1-2, Cor1-2, Th1-2, Tp1-2, trb ATB, B
Bok 14	[Knt Ess/B1-3 Cor1-2, Th1-2, Tp1-2, trb ATB, B]	K2 B 1690-93	Knt Ess/B2-3, Cor1-2, Th1, Tp1-2, trb AT, B2
Bok 15	[Knt Ess/B1-3 Cor1-2, Th1-2, Tp1-2, trb ATB, B]	K2 B 1690-93	Knt Ess/B2-3, Cor1-2, Th1, Tp1-2, trb AT, B2
Bok 16	[Knt Ess/B1-3 Cor1-2, Th1-2, Tp1-2, trb ATB, B]	K2 B 1637-41	Knt Ess/B1-3 Ah1-2, Th1-2, Tp1-2, trb A&T, Bas1-2
Bok 17	[KntEss1-2/B1-2, Ah1-2, Th1-2, Tp1-2, trb A&T, B1Es-B2C]	K2 B 1637-41	Knt Ess/B1-3 Ah1-2, Th1-2, Tp1-2, trb A&T, Bas1-2
Bok 18	[KntEss1-2/B1-2, Ah1-2, Th1-2, Tp1-2, trb A&T, B1Es-B2C]	K2 B 1637-41	Knt Ess/B1-3 Ah1-2, Th1-2, Tp1-2, trb A&T, Bas1-2

Tabell 2. Besättningar vid Dragonkårens musikkår.

Förkortningar:

Kh = kenthorn (klaffhorn)

Ah = althorn (i Ess eller F)

Knt = kornett

Th = tenorhorn (i B)

Flh = flygelhorn

Jgh = jägarhorn (signalhorn)

Tp = trumpet

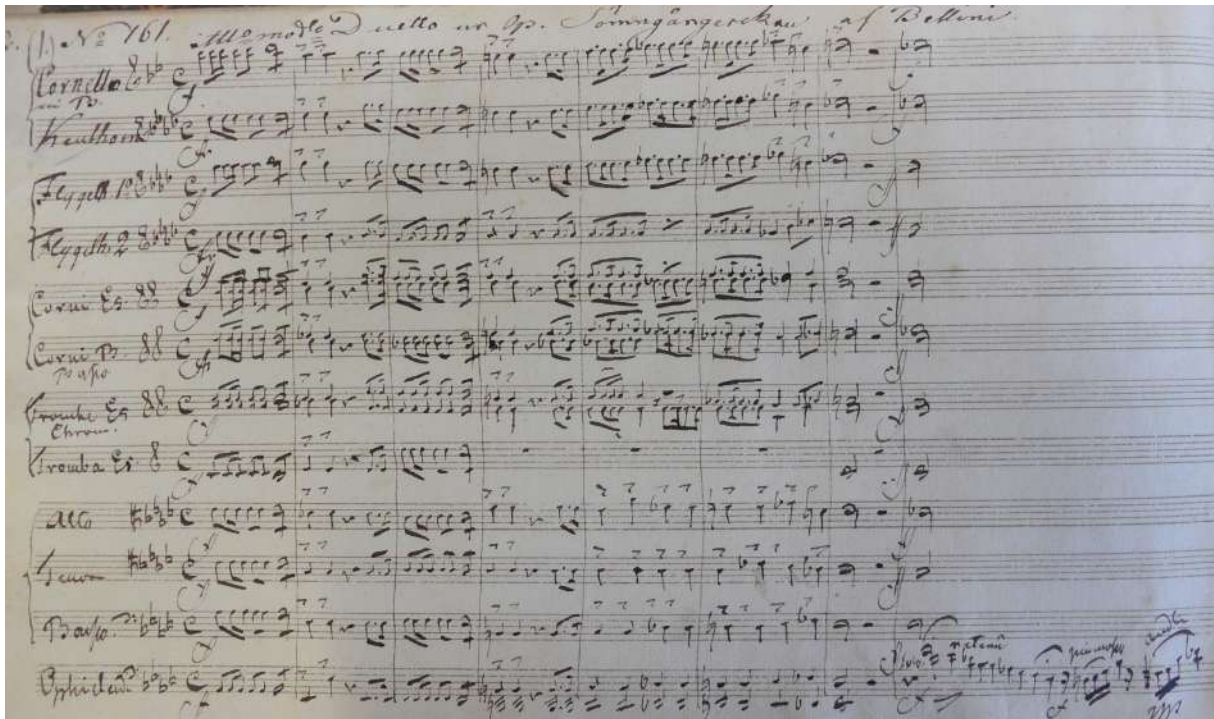
O = ophicleide

trb = [drag]basun

K2 A = KrA (=Stockholm, Krigsarkivet), Livregementets dragoner, Regementsmusikens notarkiv, Serie A: Partitur

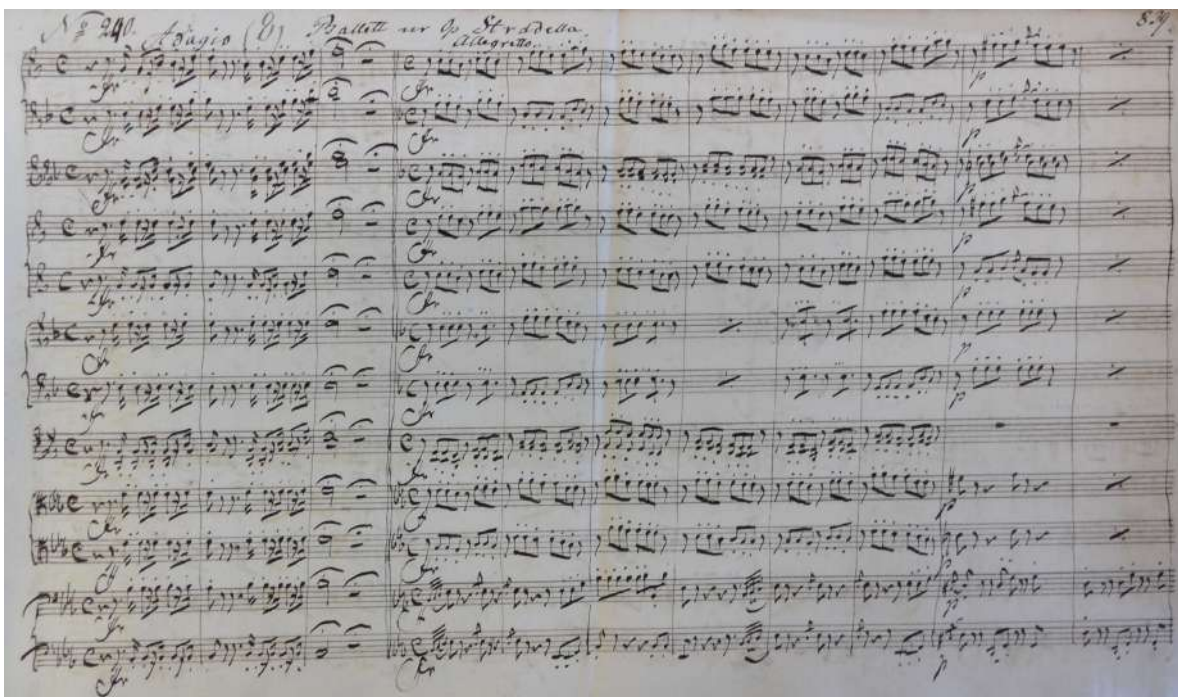
K2 B = KrA, Livregementets dragoner, Regementsmusikens notarkiv, Serie B: Stämböcker

K1 F3 = KrA, Livgardet till häst, Regementsmusikens notarkiv, serie F 3: Stämböcker

III. 6. Början av Duett ur Vincenzo Bellinis *La sonnambula*, med en liten kadens för ophicleid. Partitur daterat 20 december 1843 i partiturbok 9, nr 161 (se Tabell 1). Foto: förf.

I flera av partituren i bok 9 saknas instrumentangivelser, vilket kanske antyder viss valfrihet eller att besättningen ansågs självklar. Man kan ändå sluta sig till besättningen med hjälp av att instrumentgrupper är förenade med klammer (se Ill. 7). Av de därpå följande partiturböckerna, bok 10 och 11, ser man att kornetter i Ess och B eller C har införts i K 2:s musikkår i mitten av 1840-talet och har använts tillsammans med kenthorn.

III. 7. Början av balettmusik ur *Stradella* av Friedrich von Flotow i partiturbok 11, nr 240.

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

Liksom i de tidigare partituren står dessa 1840-talets hornpar i varierande stämning beroende på tonart, men vanligen i F eller Ess och i C eller låga B (basso). Från bok 10 (december 1846) och framåt har de låga hornen 3 och 4 ersatts av tenorhorn i B,³⁰ och i bok 11 betecknas horn 1 och 2 ”corni ventile” skrivna på separata system, medan ”corni” 3 och 4 står på ett gemensamt system, liksom var vanligt tidigare (med dubbel G-klav).

Likaså skrivs en av trumpetstämmorna (trumpet 1) vanligen ”chromatisk” och noterad på separat system, medan understämmorna är avsedda för naturtrumpeter. Ess- eller F-trumpeter skulle länge ännu vara standard i musikkåren, medan naturtrumpeterna står i olika stämningar beroende på styckets tonart: Ess, F, C eller B, somliga i Ass eller låga och höga B.

Dragbasuner – alt-, tenor- och basbasun – är den vanliga trion i både blås- och mässingskårer. Innan det blev vanligt med bastuba förstärktes basbasunen ofta med bashorn eller ophicleid. Man ser ofta tysk stavning av tonnamn, som Es och As.

I partituren före 1847 är alt- och tenorbasuner noterade i alt- respektive tenor-klav. Långt senare brukade ventilbasuner noteras transponerande i G-klav, men det är långt ifrån säkert att C-klaven anger att stämman ska utföras på dragbasun. Enligt räkenskaper från K1:s musikkår i samma stad reparerades en ventilbasun där så tidigt som 1834, och en basun inhandlad från Leopold Uhlmann (1806–1878) i Wien år 1836 torde ha varit en ventilbasun, av priset att döma.³¹ Uhlmann var känd för den förbättring av ventiler (s.k. *Wiener Ventil*) för horn, trumpeter och basuner, som han hade fått privilegium för år 1830 (Klaus, 2014, s. 24–25). Möjligheten finns att instrumentet var av nyare slag, även om notskriften är traditionell: flera professionella ventilbasunister läser tenorklav än idag. Några av de arrangemang som tillkom närmare seklets mitt innehåller solistiska tenorbasunstämmor, liknande de kantabla stämmor som kom att bli vanligare mot seklets slut.

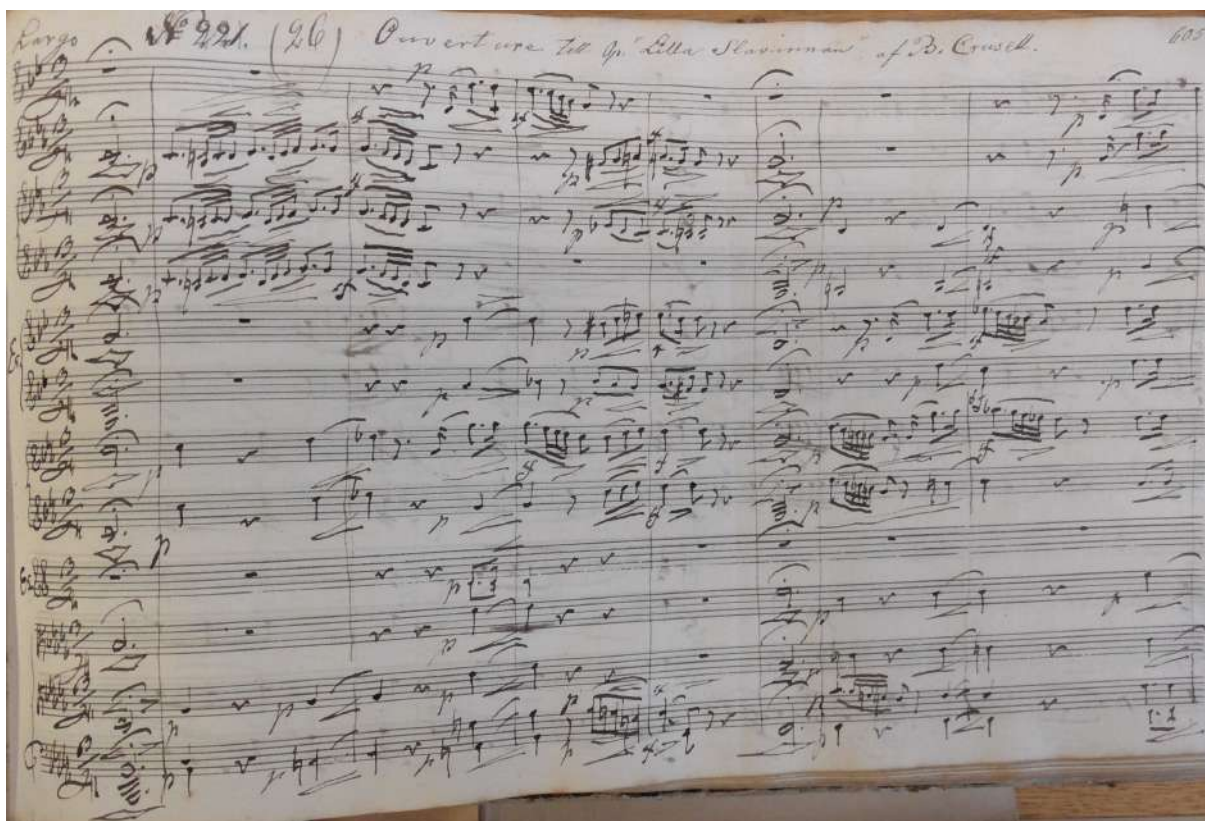
Från omkring år 1846 är det oftast två stämmor för basinstrument i arrangemangen. Den stämman som (utan beteckning) står skriven närmast under tenorbasunstämman kan avse basbasun eller tuba; ophicleiden, som ofta har solistiska avsnitt, står därinunder som bas 2. I de fall där instrumentangivelse saknas är det förstas osäkert om arrangören avsett basbasun, tuba eller ophicleid. I bok 9 (1843–45) anges i några fall uttryckligen bastuba och ophicleid, annars bas 1 och bas 2, ofta förenade med klammer i partituret, där bas 2 genomgående tycks avse ophicleid. I enstaka fall förekommer tenortuba eller bastuba som bas 1. Fortfarande i partiturbok 10 förekommer ophicleid som bas 2, och således bör instrumentet ha varit i bruk vid K 2 åtminstone till år 1846. De båda bas-

---

³⁰ I svenskan avses med ”tenorhorn” ett instrument i B, med ”althorn” ett i Ess eller F, detta till skillnad från brittiska benämningar.

³¹ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, Serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 9, Verifikation (förkortat ”ver.”) 66/1834 (10 juli 1834); *ibid.*, vol. 10, ver. 108/1836 (11 augusti 1836).

stämmorna är ibland oktavtransponerande men har ofta olika uppgifter (se ill. 6 och 8).

Ill. 8. Uvertyr till Bernhard Crusells opera *Lilla slavinnan*. Partitur daterat 17 mars 1847 i partiturbok 10, nr 221 (se Tabell 1). Foto: förf.

K 2:s notarkiv innehåller också stämböcker med motsvarande innehåll som i partiturböckerna 9–11 och 13–18 samt några stycken som bör ha ingått i den saknade partiturbok 8.³² Instrumentbeteckningar på dessa stämböcker visar att de har bundits efter det att ventilinstrumenten väl hade introducerats, sannolikt några år in på 1850-talet: på böckernas etiketter anges ”cornetto i Es”, ”cornetto i B” 1–3, trumpet 1–3, corno 1–2 och tenorhorn 1–2, altbasun, tenorbasun samt ”basso 2”. Basso 2 innehåller vissa stämmor för ophicleid, andra för tuba, medan en bok för Basso 1, som bör ha innehållit stämmor för basbasun eller bastuba, saknas.³³ Emellertid har även vissa stämmor för kenthorn bundits in i kornettböckerna, och en del av böckernas hornstämmor (*corno*), som saknar fasta förtecken, bör av stämföringen att döma ha varit avsedda för naturhorn. Några få *corno*-stämmor har skrivits om för althorn och tenorhorn, och då med tonartssignaturer, i slutet av respektive böcker. Styckenas nummer är desamma i dessa stämböcker som i

³² KrA, Livregementets dragoner, Regementsmusikens notarkiv, Serie B ”Noter för stämmorna” [stämböcker], vol. 1629–32, 1637–51 och 1658. Se Tabell 2.

³³ KrA, Livregementets dragoner, Regementsmusikens notarkiv, B, vol. 1629–32.

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

partituren.³⁴ Stämböcker för B-kornett 1 och tenorhorn 2 samt basso 1 saknas men kan kompletteras från partiturböckerna 14 och 15.

En försvunnen partiturbok 12 kan tänkas ha rymt c:a 100 nummer (nr 1-100 i en ny nummerföljd), eftersom partiturbok 13, med åtskilliga blad utskurna, innehåller arrangemang nr 101-109 och 282-283. Kvar är framför allt marscher. Bok 13 har dateringar från år 1848, alltså ungefär samtidigt med byte på musikdirektörsposten.

Partiturböckerna 14 och 15 med numren 281-389 bör ha tillkommit under åren 1850-1852, eftersom en del stycken i bok 15 har dateringar från dessa år. Anteckningar som "Omskrifven 1854" tyder på att partituren var i användning under tidigt 1850-tal, då stämmor för de nya ventilinstrumenten skrevs ut från dessa partitur. Liksom tidigare är samtida tonsättare - Giuseppe Verdi, Friedrich von Flotow, Michael Balfe, Étienne Méhul, Gustav Albert Lortzing och Franz Lachner - jämte musikdirektörerna och andra svenska tonsättare representerade. Partituren nummer 390-516 i böckerna 16-18 är skrivna mellan augusti 1852 och april 1855, de flesta signerade "F. M." eller "Frans", d.v.s. Preumayrs efterträdare Frans Gustaf Müller, musikdirektör vid K 2 till omkring 1863, då Carl Edward Löwegren tog vid.

Instrumentationen i dessa senare partitur, särskilt i böckerna 14-16, är uttryckligen för ventilinstrument av de slag som skulle komma att bli normerande under kommande årtionden. Liksom i bok 9 saknas instrumentangivelser i böckerna 17 och 18, men beteckningar utanpå och i stämböckerna samt klamrarna i partituren visar på vilken instrumentation som har avsetts: kornetter i Ess och B (1 + 3 eller 2 vardera), corno (valthorn eller althorn) 1-2, tenorhorn 1-2, trumpet 1-2 (oftast i låg Ess-stämning), alt- och tenorbasuner samt bas 1-2. Beteckningen "flygelhorn" förekommer inte längre i dessa partitur, ej heller "ophicleide".

Det kan ifrågasättas huruvida varenda stämma utfördes på just det instrument som föreskrevs i partiturböckerna från övergångsperioden. Det tycks mig inte omöjligt att exempelvis en kornettstämma spelades på kenthorn eller vice versa, i synnerhet om inget instrument har uttryckligen föreskrivits. Naturligtvis hade jag gärna velat presentera en förteckning över vilka instrument som K 2:s musiker disponerade, men utan räkenskapsmaterial kan musikkassans instrument inte spåras, och vissa musiker kan, som nämnts ovan, ha använt privatägda instrument.³⁵ Av partitur och stämböcker framgår det att ventilbasun, "kromatiska" horn och trumpeter förekom vid K 2 från slutet av 1830-talet, medan kenthornen börjat ersättas av kornetter mer konsekvent åren kring 1846. Ophicleid som bas 2 förekom uppenbarligen lika länge som kenthornen.

---

³⁴ Ett undantag: vissa av numren i partiturbok 13 tycks finnas i stämmorna i serie B vol. 1658, medan numren 269-280 i stämböckerna kan antas ha haft sina motsvarigheter i den försvunna partiturbok 12.

³⁵ I KrA, Livregementets dragoner, Regimentsexpeditionens arkiv, Förvaltningsavdelningen, Regimentsskrivarekontoret, Serie 4a. Räkenskaper kunde inte påträffas relevant dokumentation.

Källmaterial från andra av kavalleriets musikkårer visar att förloppet varit i stort sett lika, dock med vissa variationer som torde ha berott på personliga preferenser.

”Hästgardets” (K 1) musikkassa

Instrumentinköp före år 1855

År 1818 utnämndes Johan Michael Hirschfeld, hornist i Hovkapellet, till musikdirektör vid ”Hästgardet” i Stockholm. Från samma år föreligger ett tidigt belägg för instrumentköp till den helt nyinrättade Regements- och musikkassan:³⁶ en räkning av den 16 september 1818 från instrumentmakaren Petter Anders Carlson (1779–1843) i Karlskrona för en basbasun, en trumpet, ett horn och ett jägarhorn (signalhorn).³⁷

Den 24 januari 1821 hade Crusell, Braun och Hirschfeld tillsammans avlämnat en rapport till Kungl. Musikaliska akademien över Carlsons horn, trumpet, basuner och kenthorn, instrument som de kände väl till från sin verksamhet som militära musikedirektörer.³⁸ Deras omdöme var att instrumenten ”ej allena i anseende till arbetets yttre prydlighet, utan ock, som är det hufwudsakligaste, till fullkomligaste harmonisk renhet i ton och lätthet i anblåsningen, öfwerträffa allt hwad i Sverige förut i denne wäg blifwit produceradt samt kunna uthärda jemförelsen med de bästa utländska Instrumenter af samma slag.”³⁹ Litet senare, den 28 december 1822, invaldes Carlson som ledamot nummer 241 av Musikaliska akademien, så hans tillverkning bör ha åtnjutit gott renommé vid denna tid. Carlson hade även musikkåren vid K 5 (1826–31), K 6 och flera andra som kunder. Hans instrument är nu representerade i ett flertal svenska museer och privata samlingar. En redovisning för Carlsons produktion under år 1832 upptar hela 104 instrument: femtio signaltrumpeter, tio inventions-trumpeter, tolv horn, sju kenthorn, elva basuner och fjorton jägarhorn – en anmärkningsvärt stor avsättning från en liten verkstad. Enligt Carlsons årsrapporter hade han en gesäll och periodvis en lärling eller arbetare. I början av sin yrkesverksamhet tillverkade Carlson också träblåsinstrument (Anderson, 2007, s. 29; Waterhouse, 1993, s. 57; Albertson, 1990; Helenius-Öberg, 1977, s. 34).

---

³⁶ KrA, Livgardet till häst, Regementskrivarkontoret, Serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 1-17 (1812-1852). Regements- och musikkassan ersatte delvis den tidigare Regementskassan (Edenstrand, 2001, s. 233).

³⁷ Ibid., vol. 2: 1818, ver. 87. Där finns många andra räkningar från Carlson, till exempel ver. 100 i samma vol. 2 (4 november 1819) för två horn, två trumpet och ett kenthorn i Ess.

³⁸ Exempelvis var Braun musikdirektör vid Västmanlands regemente 1816–1825, vid Andra gardet 1818–1835, vid Dalregementet 1825–1835 och vid Livregementets dragoner 1827–1835. Åke Edenstrands arkiv, C 2, samt <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=16888&forceOrdinarySite=true> (besökt 5 februari 2022).

³⁹ Musik och teaterbiblioteket, Stockholm (nedan: MTB): Musikaliska akademiens arkiv, AIa6, 1820–22. Supplement till protokoll av den 1 nov. 1821; även publicerad i *Post- och Inrikes tidningar* den 9 mars 1821. Se även MTB, Musikaliska akademiens protokoll 16/12 1820, §1.

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

Ill. 9. Naturhorn, tillverkat av P. A. Carlson. Privat ägo, Elisabeth Åkervall; återgivet med vänligt tillstånd.

Ill. 10. P. A. Carlsons stämpel på ett kenthorn, M 479 i Scenkonstmuseet. Foto: Nicholas Eastop, Scenkonstmuseet.

Året 1818 markerar också introducerandet av ren bleckblåsbesättning vid K 1, där det tidigare hade funnits en *Harmoniemusik*-ensemble (med träblås och horn), liksom vid en del andra kavalleriförband (Edenstrand, 2001, s. 233): år 1817 hade musikdirektör J. F. W. Schultze beställt en fagott och tre klarinetter i C, men år 1818 köptes klafftrumpeter och 1819 ett kenthorn av Carlsons tillverkning, instrument av nyaste slag.⁴⁰ Militära signaltrumpeter i Ess, instrument som alla kavalleriförbanden anskaffade kontinuerligt, köpte man mestadels från svenska tillverkare.

Ill. 11. Ett av de få bevarade instrumenten av Johan Hägerströms tillverkning är detta signalhorn "Jägarhorn m/1814", en s.k. "halvmåne" (*Halbmond*). Armémuseum, Stockholm, inv. nr AM018126. Om just detta slags signalinstrument användes för jägarhornstämmorna i partituren eller de med enkel slinga, som började användas inom infanteriet efter c:a 1820, är inte känt. Foto: Armémuseum.

P. A. Carlson i Karlskrona blev K 1:s huvudsakliga leverantör, i synnerhet av instrument utan ventiler. Närmare regementet fanns Johan Hägerström i Stockholm, aktiv med privilegium från 1818 till sitt dödsår 1823 (Albertson, 1990, s. 3;

⁴⁰ KrA, Livgardet till häst, Regimentsskrivarkontoret, Serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 1 (1817), ver. 140–141 (fagott, klarinetter); *ibid.*, vol. 2 (1818–1819), ver. 121 (två klafftrumpeter 22 december 1818); *ibid.*, ver. 100 (1819).

Waterhouse, 1993, s. 154).⁴¹ Hans instrument, ”Nya Blås-Instrumenter, neml. ett Waldhorn, ett Kenthorn och 2:ne basuner gjorde af en afliden berömd Mästare”, auktionerades då ut tillsammans med hans verktyg och möbler i verkstaden ”å Norrmalm wid hörnet af Norrlandsgatan och Bergsgränden uti Qwart[eret] Jericho och Huset N:o 9”.⁴² Hägerström hade försett K 1:s musikkår med två basuner (alt och tenor, 1821), två jägarhorn och ett kenthorn (1823); år 1824 har ytterligare två jägarhorn inhandlats, troligen från Hägerströms kvarlåtenskap.⁴³

I Stockholm drev också Petter Bohman (1785–1825) en instrumentverkstad senast från år 1815 (Helenius-Öberg, 1977, s. 32–35; Albertson, 1990, s. 3; Waterhouse, 1993, s. 38).⁴⁴ Av Bohman köpte K 1 två trumpeter i Ess (1817) och två horn (1818),⁴⁵ men i verkstaden reparerades också instrument i rätt stor omfattning (se nedan). Behovet av alt-, tenor- och basbasuner kunde tydligen tillmötesgå av svenska tillverkare från omkring 1820 fram till 1830-talet. Munstycken köpte man av svarvare på orten.

Allra först med att sälja ventilinstrument till K 1 var Johann F. Anderst i St. Petersburg, en stad med regelbundna sjöförbindelser med Stockholm. Anderst, som tillhörde en tysk familj som emigrerat till Ryssland (Niemistö, 2009, s. 8–33, Tarr, 2003, s. 41, 42, 109; Waterhouse, 1993, s. 9), var en av de tidiga tillverkarna av ventilblåsinstrument. År 1827 skickade han vad han betecknade som en ”F Bass” och en trumpet i F till det ansenliga priset 265 riksdaler och 30 skilling banco. Den så kallade F-basens identitet är diffus, men att båda var ventilinstrument framgår klart av tillverkarens anmärkning på notan: ”Hiebei folgt die Scale für beyde Instrumente” (”Bilagd följer Skalan [grepptabellen, tyvärr ej arkiverad] för bägge instrumenten”).⁴⁶ Vem som tillverkat en ”cornet-trumpet”, även den inhandlad från St. Petersburg år 1828, framgår inte av handlingarna, men både benämningen och priset, 161 riksdaler, antyder att även detta föremål

---

⁴¹ För Hägerströms ansökan om privilegium, se MTB, Kungl. Musikaliska akademiens arkiv vol. AIa5, protokoll från 22 april 1818, § 2 (kopia i MTB, Åke Vretblads arkiv vol. 17).

⁴² Exempelvis *Dagligt Allehanda* 25 november 1823; Bihang till *Dagligt Allehanda* 28 juni 1826 och 24 juli 1826: ”Nya Blås-Instrumenter, neml. ett Waldhorn, ett Kenthorn och 2:ne basuner gjorde af en afliden berömd Mästare. Underrättelse fås i Boden N:o 2 i Stadens nya Hus wid Södermalms Torg.”

⁴³ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, Serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 3–4: 1821, ver. 23, 166; 1822 ver. 153; 1823 ver. 55; 1824 ver. 15.

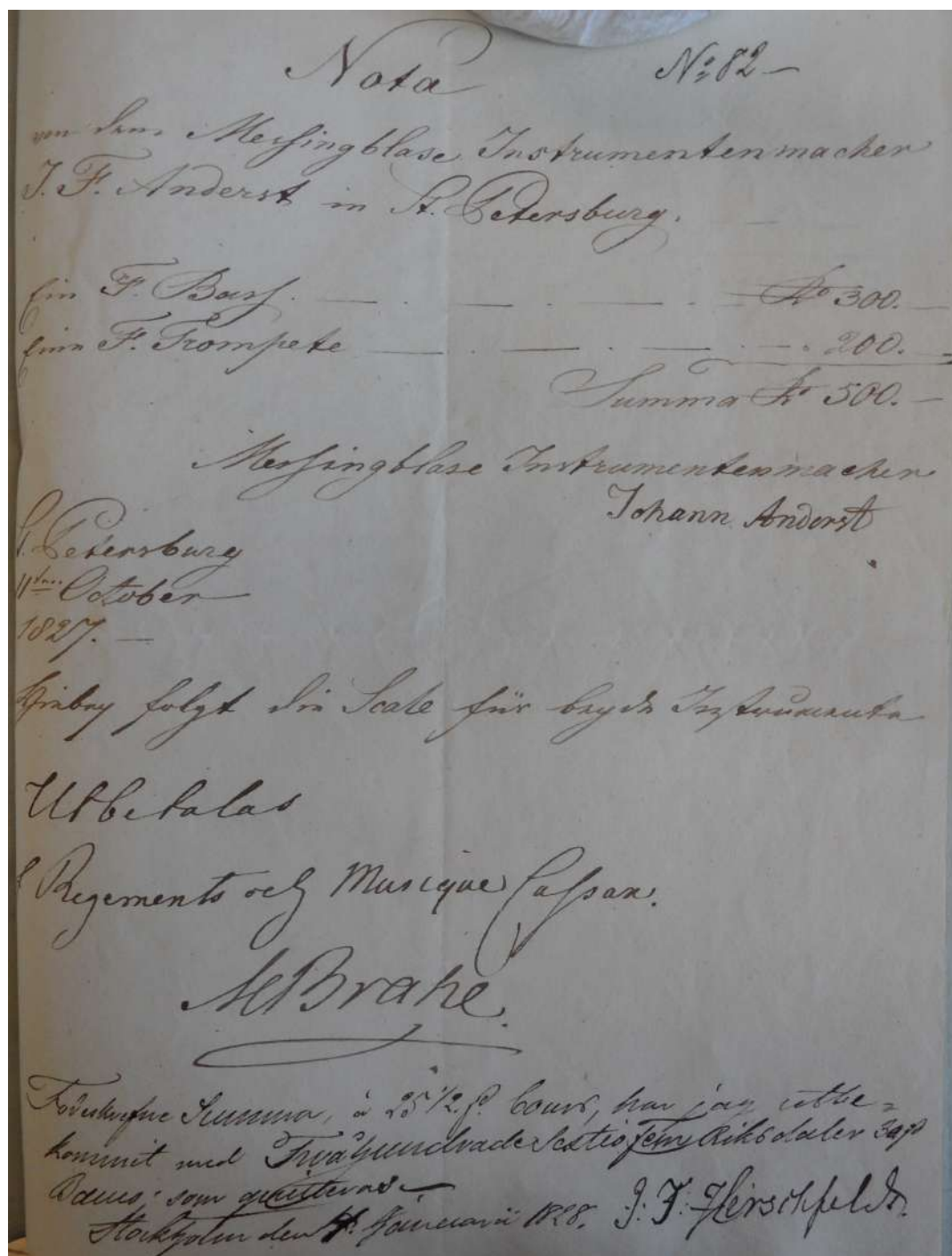
⁴⁴ Annons i *Dagligt Allehanda* 10 oktober 1817. Musikaliska akademien utlät sig mer positivt om Hägerströms instrument än om Bohmans. MTB, KMA:s protokoll vol. AIa4, 26/6 1814, §2 och 6 juli 1814, §1 samt AIa6, 1 november 1821. Födelseåret 1785 är belagt i husförhörlängder, dödsbok och bouppteckning för Storkyrkoförsamlingen (Nikolai).

⁴⁵ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, Serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 1–2: 1817 ver. 3, 1818 ver. 7.

⁴⁶ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, Serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 6 (1827), ver. 82 (31 december 1827).

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

var ett ventilinstrument. Fem år senare levererade Anderst en kornett i C med tre ventiler.⁴⁷ Hans instrument tycks tyvärr inte ha bevarats.

III. 12. Räkning från instrumentmakaren Johann Anderst i St. Petersburg, daterad i oktober 1827, med musikdirektör Hirschfelds attestering. Den bifogade "skalan" (grepptabellen) för instrumenten (*F Bass* och *F Trompete*) finns inte bevarad. Foto: författaren.

⁴⁷ KrA, Livgardet till häst, Regementskrivarkontoret, Serie G 1: Regements-och musikkassan, vol. 6 (1828) ver. 83 (7 november 1828); vol. 8 (1833), ver. 95 (18 oktober 1833).

Det sista belägget för inköp till K 1 av en trumpet som uttryckligen betecknats ”inventionstrumpet” är daterat 1826.⁴⁸ Horn med sex till tio byglar och trumpeter med sex byglar köpte K 1 sedan från Carlson mellan 1831 och 1840. Erik Granberg förmedlade ett kenthorn från Dresden år 1833, men från och med 1830-talet köptes en mängd importerade ventilinstrument till kåren, främst från nuvarande norra Tyskland.

”2 *maschin Waldhorn*” från Leopold Uhlmann i Wien, sannolikt med ventiler av hans egen uppfinning, bör ha utgjort det första inköpet av ventilvalthorn för bruk inom K 1. De importerades år 1836 jämte två trumpeter, en kornett samt tenor- och basbasuner.⁴⁹ År 1842 anlände två horn med tre ventiler, ”*stimmend in G*” tillsammans med denna musikkårs kanske första bastuba i F med fem ventiler från Moritz i Berlin.⁵⁰ Från Moritz inköptes också – så sent som 1838 – ett kenthorn med åtta klaffar och, i samma leverans, en kornett med tre ventiler, benämnd ”*ein Cornettu in Des stimmend*”, samt år 1846 en ”bombardon” i F (även omnämnd som ”tuba” i handlingarna).⁵¹ August Heiser i Potsdam anlätades ofta, t.ex. år 1842 för en tenorbasun med tre ventiler och ett ”Cornette-Instrument” i F med tre ventiler, vilket måste antas vara ett althorn, eftersom den tyska benämningen för vad vi kom att kalla althorn var *Altkornett*.⁵² År 1844 kom en esskornett och två B-kornetter, en trumpet i B, en ”*F-kornett*” (även denna sannolikt ett althorn), två tenorhorn och en altbasun med ventiler.⁵³ Kårens trumpetare C. G. Sundgren beställde fyra ventilinstrument för kåren, ett ”*Cornethorn i B alto*” (i höga B, alltså troligen en B-kornett) samt i två dito i F (sannolikt althorn) och ett tenorhorn (i B).⁵⁴ År 1848 kom ytterligare en ”piccolo” (d.v.s. esskornett), en trumpet i högt B och ett tenorhorn från Heiser, samtliga

---

⁴⁸ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, Serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 6 (1826), ver. 114 (30 december 1826). Tillverkaren, som utförde en del reparationsarbeten för K 1, hette Isaac Fischer.

⁴⁹ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, Serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 10 (1836), ver. 108 (11 augusti 1836). Ett tack till prof. Achim Hofer för hjälp med att tyda Uhlmanns handstil.

⁵⁰ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, Serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 13, 1842, ver. 122, 123: *Berlin den 5ten Mai 1842. / Rechnung. / Für die Königlich Schwedische Leib Garde zu Pferde geliefert / Eine [pat]entierete Bass Tuba in F mit 5 ventilen, E Aufsetzbogen, Mundstück und Notenhalter 110 Prth.*” Detta instrument omnämns också av Heyde (1987, s. 256).

⁵¹ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 11, ver. 48 (19 mars 1839, räkning daterad 20 december 1838) och vol. 15, ver. 109 (23 juli 1847, räkning daterad 13 november 1846).

⁵² KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 13, ver. 136 & 137 (3 september 1842).

⁵³ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 14, ver. 148 (november 1844).

⁵⁴ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 14, ver. 130 (21 september 1844). Althorn stämnda i F med tillsatsbygel för Ess-stämning var vanligt förekommande.

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

”mit dreh Ventile”, alltså med roterande ventiler (även benämnda ”vridventiler” eller ”cylinderventiler”). Sådana började bli vanliga efter mitten av 1840-talet.⁵⁵ Oaktat att man nu hade skaffat moderna tubor införskaffades en basbasun (i F) med ventiler från I. V. Wahl vid samma tid.⁵⁶

Ill. 13. Kornett i B av I. V. Wahl, okänt tillverkningsår, i Kulturens museum, Lund, inv. nr 30512, som bör vara från tiden innan Wahl började tillverka instrument med roterande ventiler i slutet av 1840-talet. Ett liknande instrument från 1845 finns i Scenkonstmuseet, inv. nr N77229.

År 1850 begav sig två av Wahls gesäller till Stockholm, där de grundade en egen verkstad, firman Ahlberg & Ohlsson, som skulle komma att växa i betydelse och på bara några årtionden få en dominerande ställning inom svensk instrumenthandel (Albertson, 1990; Nilsson, A-M, 2001, s. 185–186). Alltifrån första året i Stockholm anlätades de av K 1 för reparationsarbeten, i november levererade de en ny B-kornett (”Cornetti”) och 1853 en esskornett och en tenorventilbasun.

Sammanfattningsvis började ventilinstrument skaffas till K 1:s musikkår så tidigt som vid 1820-talets slut. De köptes i större skala på 1830-talet och användes då tillsammans med klaff- och naturinstrument, och från strax efter 1840 användes övervägande ventilinstrument. Detta tycks väl motsvara vad man kan utläsa av partituren i K 2:s arkiv, med dess föreskrifter om både *ordinario* och *ventile* i ett och samma arrangemang.

Reparationer och underhåll

Vid verkstäder i Stockholm reparerades musikkårens instrument, till synes så länge som de över huvud taget kunde användas: bland de många instrument som

⁵⁵ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarekontoret, serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 16, ver. 99 (18 juli 1848). Om roterande ventiler, Heyde 1987, s. 27–42, 204.

⁵⁶ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarekontoret, serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 16, 1849 ver. 132 (2 november 1848).

Petter Bohman fått sig anförtrodda var ”En Trumpet Söndertrampad af En Häst”, och mässingslagaren Wisén fakturerade exempelvis år 1823 för lagning av ”en afbruten Trumpet” och 1826 för ett ”hoptryckt Waldthorn”. Bohman fick också sätta ringar på hornmunstycken, kanske till nytta i en beriden musikkår.⁵⁷

Satsstycken, byglar (böglar), öglor (yglor), byten av rördelar, lappningar och en mängd ”utböglingar”, d.v.s. lagningar av bucklor, nämns flerstädes i hans omfattande fakturor. Bohmans änka Annette (Anna Catharina) övertog verkstaden med dess personal och utförde reparationsuppdrag för K 1 från 1829 till 1835, och mellan åren 1836 och 1845 signerar firmans räkningar ”P. J. Edv. Boman”, äldste sonen till Petter och Annette.⁵⁸ K 1 fick också räkningar för reparationer utförda av Hägerström, Isaac Fischer (1827–29), J. Wisén (1823–26), C. E. L. Wisén (1839–50), Anders Ulric Bodell (1839) och, från 1850, Ahlberg & Ohlsson, som därefter anlätades regelmässigt för sådana arbeten.

En del räkningar för lagning av ventilinstrument är daterade innan inköp av sådana instrument kan dokumenteras, varför man kan anta att lagningar av ventilbasuner (1834) och av ett ventilhorn (1836) gäller musikers privatägda instrument som underhållits på musikkassans bekostnad.⁵⁹

Det är alldeles tydligt att de äldre instrumenttyperna fanns kvar i bruk under lång tid. Kenthorn köptes så sent som år 1839 och skickades till lagning fram till 1843. Inventionshorn reparerades till 1844, en ventiltrumpet köptes 1837, men många inventionstrumpeter med byglar lagades åtminstone fram till 1838. En basbasun lagades 1841, precis innan en bastuba köptes till musikkassan, och till och med ett bashorn gick till lagning så sent som i april 1846.⁶⁰

Kavallerimusikkårer utanför Stockholm

Hur överensstämmer då instrumentbesättningarna och dess förändringar vid huvudstadens regementen med dem vid landsortsförbanden? En likartad utveckling kan påvisas vid Livregementets husarer (K 3) samt två av de skånska kavalleriförbandens musikkårer (K 5 och K 6).

---

⁵⁷ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, Serie G 1: Regements-och musikkassan vol. 2, ver. 113 (8 december 1818).

⁵⁸ Vid Petter Bohmans bortgång befann sig förutom hustru och fyra barn – däribland Per Johan Edvard, f. 1814 – en gesäll i 45-årsåldern och två lärlingar i 20-årsåldern samt två pigor i hushållet. Stadsarkivet, Stockholm, Husförhörslängd Nicolai församling AI:18 (1823–1824), s. 185.

⁵⁹ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, Serie G 1: Regements-och musikkassan, vol. 9, 1834, ver. 66 (10 juli 1834); vol. 10, 1836, ver. 97, 3 augusti 1836.

⁶⁰ KrA, Livgardet till häst, Regementsskrivarkontoret, Serie G 1: Regements-och musikkassan, vol. 15, ver. 7 (räkning för år 1846, daterad 21 januari 1847).

Livregementets husarer (K 3)

K 3:s musikkassa, inrättad 1823, innehåller ovanligt sparsamt med belägg för instrumentköp.⁶¹ En inventarieförteckning som upptar musikalier för både bleckblåsensemblor och *Harmoniemusik* utgör, liksom kassans beställning av ”foderaler till harmoniinstrumenterne” år 1826, indikation på att denna ensembletyp förekom även vid K 3, Livregementets husarer i Örebro, under tidigt 1820-tal. Verifikationer för instrument från P. A. Carlson och I. V. Wahl saknar direkta specifikationer. En kornett med ventiler skaffades 1838 via handlanden J. C. Kohl i Örebro, som hade ingått som musiker i kåren 1820–1833, och ytterligare en från Heiser i Potsdam.⁶² År 1840 ”ändrades” en kornett, ett ventilhorn reparerades, och kårens musikdirektör Adolf Sandberg anskaffade en tenorbasun med tre ventiler och ”Wiener mekanik”.⁶³ Liksom vid K 1 tycks ventilinstrument ha kommit i mer allmänt bruk omkring år 1840, när ventilförsedda horn och trumpeter först börjar förekomma i handlingarna. En ventiltrumpet, en kornett och ett tenorhorn reparerades 1846, i en notis av år 1847 nämns att en tuba har ”ändrats”, och 1848 köper musikkassan en tenortuba med tre roterande ventiler från Heiser.

Ett sent omnämnande av lagning av ett kenthorn för K 3:s musikkår är från hösten 1839, och inköp och montering av klaffar är frekventa i instrumentmakarnas räkningar ända fram till år 1846. Under sent 1840-tal köptes också rätt många fjädrar till ventiler, vilket indikerar att kårens musiker kan ha brukat laga sina instrument själva. Trots att övergången till ny instrumentation inte har varit särskilt sen i denna musikkår är en pressnotis tjugofem år senare ganska anmärkningsvärd: vid en konsert under ett stort möte år 1865 vid Axvall i Västergötland 1865 ska vid en konsert i husarernas läger ha utförts ”vacker musik af husarernas musikcorps, der en basbasunist och en kenthornist gåfvo sina solopartier på ett särdeles förtjenstfullt sätt.”⁶⁴ Man kunde misstänka att kenthornisten var Pehr Tengvall, medlem av en släkt som frambragt åtskilliga kavallerimusiker, som började i husarernas musikkår år 1833 och var känd som kompetent kenthornist.⁶⁵ Kanske kan Tengvall ha tagit upp sitt tidigare huvudinstrument just för detta tillfälle? Eller har reportern förväxlat kenthorn och kornett?

---

⁶¹ KrA, Livregementets husarer, Musikkassan, Serie G, Verifikationer, vol. 1 (1823–31, 1835–40), vol. 2 (1845–50). På grund av restriktioner har volym 3 (1851–60) inte granskats.

⁶² KrA, Livregementets husarer, Musikkassan, Serie G, Verifikationer, vol. 1, 1839, ver. 4 (2 maj 1839). Beträffande J. C. Kohl: KrA, Åke Edenstrands arkiv, C2 vol. 4.

⁶³ KrA, Livregementets husarer, Musikkassan, Serie G, Verifikationer, vol. 1, ver. 9; vol. 1, 1838 [!], ver. 39 (19 april 1840).

⁶⁴ *Aftonbladet*, 26 juni 1865, samt ytterligare nio olika tidningar.

⁶⁵ Tengvall tjänstgjorde i K 3:s musikkår till 1873. KrA, Åke Edenstrands arkiv, C 2 vol. 3. År 1839 hade Tengvall lämnat in ett kenthorn till lagning. År 1845 tillverkas en bygel till en ventiltrumpet åt honom. Livregementets husarer (fört. 163): Musikkassan, serie G Verifikationer vol. 2 1845–50.

Skånska husarregementet (K 5)

Vi har sett att *Harmoniemusik* förekom vid K 1 och K 3 vid 1800-talets början. Räkenskaper från Skånska husarregementet i Helsingborg, K 5, visar att man även där höll *Harmoniemusik* ända till slutet av 1820-talet: flöjter och fagotter reparerades och klarinetter köptes åren 1820, 1827 och 1828 från Wahl, som i början av sin verksamhet tillverkade mest träblåsinstrument.⁶⁶ Ett stort parti instrument som anskaffades 1820 är inte redovisat i detalj. Det tidigaste specificerade belägget för bleckblåsinstrument är från år 1827. Samma år skaffades genom en av kårens musiker en altbasun från J. Fastings firma i Köpenhamn till kåren – det enda danska instrument som har påträffats i räkenskaperna. Trumpeter i Ess från Conrad Lienecke (1815) och P. A. Carlson (1824) bör ha varit signaltrumpeter.

Christian Gotthilf Schunke,⁶⁷ som hade varit musikdirektör vid K 5 från 1818 till 1825, efterträddes av Franz Berwald under en mycket kort period år 1825. Kåren stod sedan under ledning av Nils Möller, musikdirektör från 1829 fram till mars 1837. Då engagerades en musiker från Berlin, trombonisten Carl Richter, som innehade posten från våren 1837 fram till 1839. År 1837 beställde Richter instrument från instrumentmakare i Berlin: Moritz, C. F. Zetsche och J. W. Weise, avsedda såväl för de tyska musiker Richter hade engagerat för kåren⁶⁸ som för dess svenska musiker. En bastuba köptes från Moritz i juli 1837, inte fullt två år efter att denne hade utverkat patent på sin tillverkning av instrumentet.⁶⁹ Från Weise fick man en trumpet i höga B med ventiler och från Zetsche en ”chromatisk” trumpet i Ess⁷⁰ – men samma år, 1837, också ett kenthorn.

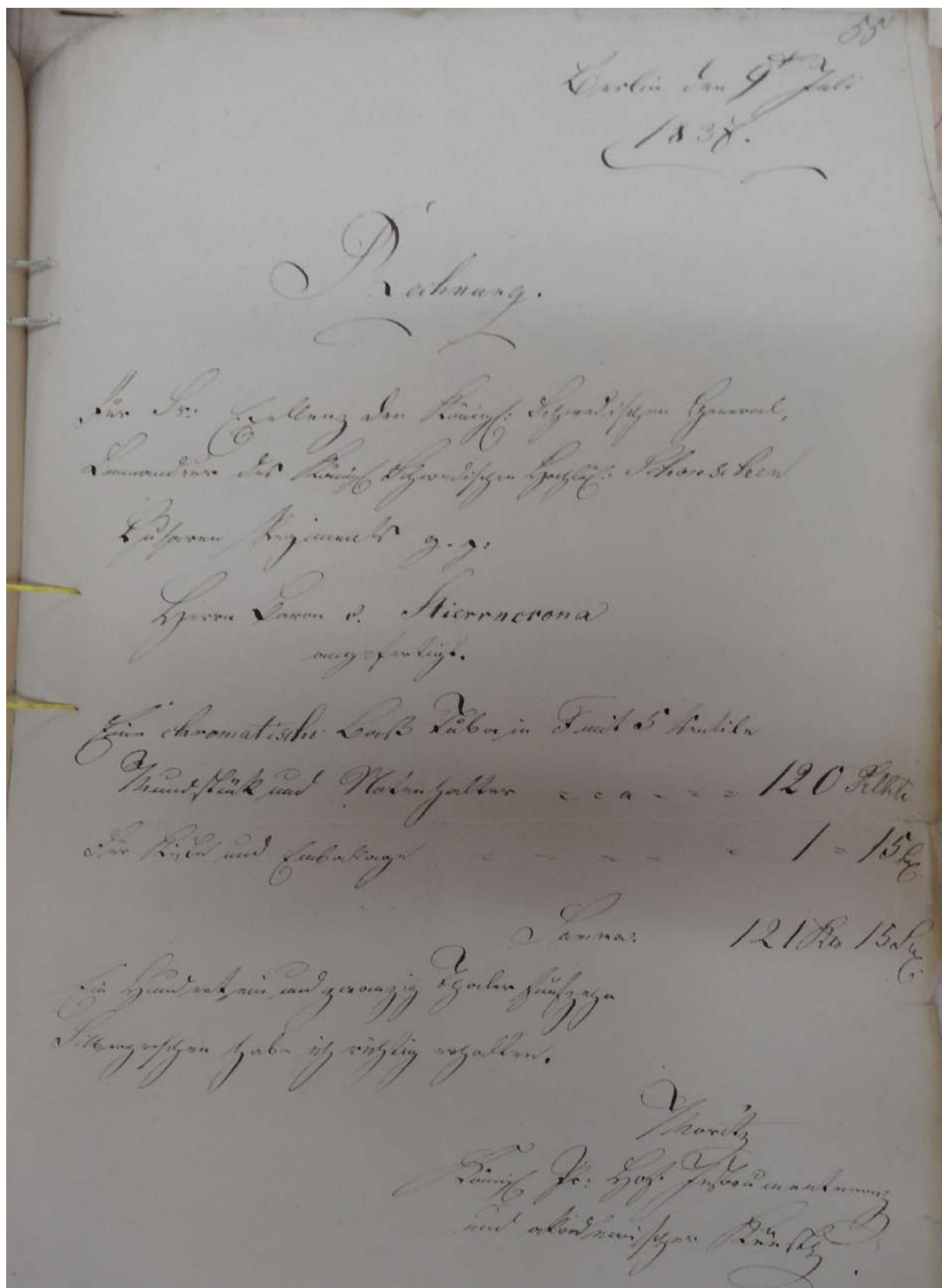
⁶⁶ KrA, Skånska husarregementet, Regementsskrivarekontoret Serie G VII, Musikkassans räkenskaper vol. 1-4 (1813-55).

⁶⁷ C. G. Schunke (1797-1874), hornist i Hovkapellet 1828-36, medlem av en tysk musikersläkt, var musikdirektör först vid K 5, därefter vid andra regementen, bland andra K 1 1837-49 (Edenstrand, 2001, s. 254-255; Norlind och Trobäck, 1926, s. 284).

⁶⁸ En av de tyska musikerna var trumpetaren J. G. Paulig, som senare övergick till K 3; en annan var kenthornisten Franz Alexander Schmager.

⁶⁹ KrA Skånska husarregementet (fört. 165A): Regementsskrivarekontoret Serie G VII, Musikkassans räkenskaper vol. G VII vol. 2, ver. 55 (9/7 1837). De allra första tuborna tillverkades 1835 och svenska musikdirektörer reagerade mycket snabbt på den nya uppfinningen. Försäljningen under de tio första åren (februari 1835 - november 1845) kan följas eftersom Wilhelm Wieprechts provision för försäljningen finns redovisad i en ”QuittungsBuch über die patentirte BassTuba für J. G. Moritz”. Schunke var den förste svenske musikdirektör som anskaffade en bastuba från Moritz, nummer 10 i tillverkningen, i juni 1836, och nummer 16 såldes till Skaraborgs regemente samma år, ett halvår efter patentet (Heyde, 1987, s. 256, 227ff). Eljest gick merparten av Moritz bastubor främst till regementsmusikkårer i nuvarande Tyskland och Polen under de tio första åren. 1838 såldes den 35:e till ”ryska storfursten” och 1842 den 68:e till firman Lose & Olsen i Köpenhamn; nr 73 såldes till Paris först år 1848.

⁷⁰ KrA, Skånska husarregementet, Regementsskrivarekontoret Serie G VII, vol. 2: 1837, ver. 45, 49, 51, 53.

Ill. 14. Räkning från J. G. Moritz i Berlin för en "chromatisk" bastuba med fem ventiler. D. H. Stierncrona var regementchef för Skånska husarregementet 1829-1841. Foto: förf.

I början av september 1837, snart efter det att Richter tillträtt tjänsten, gjorde musikkåren en turné till Köpenhamn. En annons i den danska tidningen *Dagen* ger rätt förbryllande information om kårens splitt nya instrument:

Dette Musikcorps er forsynet med adskillige Instrumenter, som hidtil ikke før ere hørte her, men gjøre megen Virkning, især Bombardonen, et Slags Contra-Fagot af Messing, der ofte bruges i Orchesterne i Udlandet og har en særdeles skjøn og kraftig Klang, Klap-Trompeten, der blev spillet med megen Virtuositet og førte Melodien i de af Selskabet udførte Musikstykker, istedetfor Klaphornet, som ellers i Militairmusik anvendes dertil, samt Klap-Basunen, der meget smukt spillede obligat af Hr. Musikdirecteur Richter selv.⁷¹

En del av dessa uppgifter i *Dagen* är uppenbart felaktiga. Av en annan annons framgår tydligt att åtminstone klaffbasunen, ”Klap-Basunen”, var en ventilbasun.⁷² Klafftrumpeter var knappast heller några nyheter detta år; sådana hade anskaffats till kåren redan 1833 och 1834,⁷³ och ännu tidigare, år 1832, hade Nils Möller, som då var musikdirektör, sökt en trumpetare ”som är öfwad på Klaff-Trumpet”.⁷⁴ Däremot har jag inte hittat någon dokumentation gällande en bombardon. Möjligen har detta instrument varit privatägt. Mest sannolikt är att det var en missuppfattning: tidningen *Helsingborgsposten* i regementets hemstad Helsingborg antydde att bombardonen – sannolikt var det Moritz-tuban köpt i juli 1837! – borde ha betecknats ”BasTuba” och införde en ironisk anmärkning om att den danska kollegan hade kallat Skånska husarregementets musikkår ”H:r Musik-Direktör Richters Musikcorps”.⁷⁵

År 1842 skaffade K 5 instrument från August Heiser,⁷⁶ men även svenska tillverkare anlätades: P. A. Carlson var leverantör till K 5 fram till år 1831, en roll som I. V. Wahl i det närbelägna Landskrona övertog 1833. Mellan åren 1848 and 1853 såldes flera av K 5:s äldre instrument: ett kenthorn, en trumpet, en dragbasun, ett horn, en esskornett, en ventiltrumpet och en tuba.⁷⁷ Tydligen var besättningarna vid K 5 och K 2 omkring år 1850 ganska likartade, dominerade av ventilinstrument. När en mässingskvartett från husarmusikkåren gjorde en serie

---

⁷¹ Dagen 1 september 1837, s. 1. Även refererat i *Correspondenten* 1837-09-16. Mitt tack till Eric Roefs för att han delat med sig av information om dessa framträdanden.

⁷² ”Sang: ’Ich bin ein Preuß.’ Udføres af Ventil-Basun”. Köbenhavns Kongelig alene privilegerede Adresse-Contoires Efterretninger 31 augusti 1837, s. 1.

⁷³ KrA, Skånska husarregementet, Regementsskrivarekontoret Serie G VII, vol. 2, räkningar 25 mars 1833 och 18 mars 1834.

⁷⁴ *Helsingborgsposten*, 14 januari 1832, s. 4.

⁷⁵ *Helsingborgsposten*, 5 september 1837, s. 2.

⁷⁶ Ett vackert kenthorn tillverkat av Heiser i Helsingborgs museum, av okänd sekundär proveniens (accession från en antikhandel på orten) kan ses på <http://museum.helsingborg.se/web/object/8698> (besökt 26 september 2020).

⁷⁷ KrA, Skånska husarregementet, Regementsskrivarekontoret, Serie G VII, vol. 4, 1850-1852/53, Litt. B. - Ännu år 1841 reparerades en ”Tenor Drag Basun” av I. V. Wahl (räkning 23 november 1841).

framträdanden på Tivoli i Köpenhamn år 1851, alternerande med Lumbyes orkester, ska besättningen ha varit två kornetter, tenorhorn och tuba.⁷⁸

Inga noter för denna musikkår från tiden före 1848 har kunnat påträffas. Att utförsäljningen med början detta år betecknar en övergång till ventilinstrument bekräftas av partituren från åren 1848–1852 med stämmor för esskornett, två B-kornetter, tre trumpeter i Ess, tre vardera av althorn i Ess, tenorhorn i B (i tenorklav), två bastubor ”i F”) noterade klingande och ev. slagverk. Dessa är signerade Lars Dahlberg, som tidigare var musiker i kåren, blev musikdirektör där 1840 och kvarstod i tjänst till år 1878.⁷⁹

Skånska dragonregementet (K 6)

Fredric Henning (1786–1856)⁸⁰ var musikdirektör vid Skånska dragonregementet från 1818, efterträdd år 1856 av Carl Gustaf Elert.⁸¹ Henning var av preussisk härkomst, liksom så många andra militärmusiker och musikdirektörer i Sverige under tidigt 1800-tal.

I musikkårens arkiv finns en samling partiturböcker för regementsmusiken från perioderna 1841–1846 och 1856–1858.⁸² För en separat musikkassa inom K 6 finns inte belägg förrän år 1832. Räkenskaperna däri visar att kenthorn och bashorn användes och underhölls så länge som de musiker som trakterade dem fanns kvar i kåren. Anders Fredrik Lysell, kompetent kenthornist, var i tjänst där 1822–1847, och den senaste källan till reparation av ett kenthorn (se Ill. 1) är just från januari 1847. Mer förvånande är en räkning från Wahl för ”1 St. till H. Fahnjunkare C. G. Elert förfärdigadt Bashorn i F med E och Es bygel” så sent som år 1854. Om Elert själv trakterat bashorn, ett instrument som i regel hade övergivits vid tiden för lagningen, eller beställt arbetet för annans räkning (övningsinstrument åt en elev?) kan inte avgöras. ”Bashorn” har nog här avsett ett slags ventilinstrument som förekommer i enstaka mellaneuropeiska priskuranter, med samma benämning som det s.k. engelska bashornet.⁸³ Kenthorn förekommer

---

⁷⁸ *Flyveposten*, 18 september 1851, s. 3. Musikerna var Wegener, Hagström, Hermansson och Klein (Eric Roefs, e-post 14 december 2018). Orkestern var Hans Christian Lumbyes vid Köpenhamns Tivoli.

⁷⁹ KrA Notarkiv 1860–1976, Skånska husarregementets musikkår, F 2 Partitur vol. 1, 3, 4.

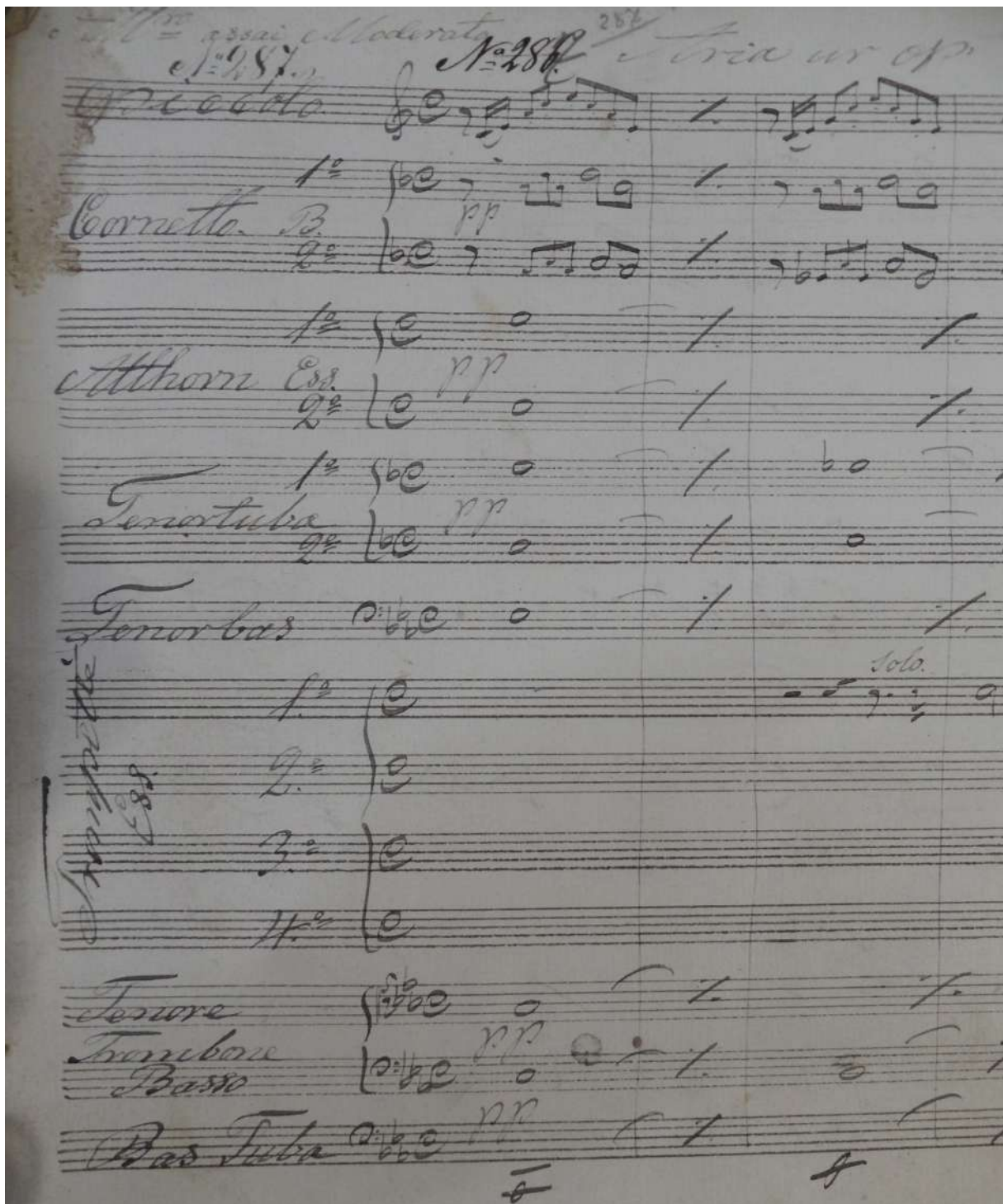
⁸⁰ Fritz Frans Gottlob (Fredric) Henning var hornist, född i Preussen och hade dessförinnan inte tjänstgjort vid svenska armén. Han tjänstgjorde samtidigt även som musikdirektör vid Wendes artilleriregemente (A 3) 1818–1819 och 1825–1856 och vid Norra Skånska infanteriregementet under två år från år 1820 (Edenstrand, 1993, s. 399, KrA, Norra Skånska Infanteriregementet, Militäravdelningen, D 83 Stamrullor Serie F 288 samt KrA, Åke Edenstrands arkiv, Serie C2 vol. 4).

⁸¹ Carl Gustaf Elert (f. 1821) gick i tjänst vid K 6 i maj 1837; han avled den 4 oktober 1866. Han spelade även violin i Hovkapellet 1847–1848 (Norlind och Trobäck, 1926, s. 278).

⁸² Skånska dragonregementet, Musikkåren, Serie F Noter [nedan: K 6 Partitur F], vol. 1–7. (F1–F2 tillkomna omkr. 1841–1846 och F4–F7 1856–1859.)

⁸³ KrA, Skånska dragonregementet, Musikkåren, serie G: Musikkassans räkenskaper [nedan: K 6 G], vol. 1: 1854, ver. 52. För ventilinstrument benämnt ”Basshorn” i priskurant från Herold, se Heyde, 1987, Abb. 8a, s. 266 och 213a.

också i partituren fram till år 1846, och naturinstrument, klaffinstrument och ventilinstrument förekommer jämsides i samma arrangemang.

Ill. 15. Exempel på instrumentation med fyra trumpeter och "tenorbas" vid K6. KrA, Skånska dragonregementet, Musikkåren, Serie F vol. 6, nr 82.

Arrangemangen från 1842 till 1846 är för tolv till sexton stämmor, exempelvis två kenthorn och en eller två kornetter, två par av horn, fyra trumpeter, alt-, tenor- och basbasun, plus en bas 2, betecknad antingen bashorn (i partituren 1842-44), bas[basun] eller bastuba.

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

I några arrangemang förekommer också en stämma för ”Tenor Bass”, en instrumentbeteckning som knappast är typisk för svenska förhållanden.⁸⁴ ”Tenorbass” var ett ventilinstrument i lägre register som var i bruk i Preussen, byggt i trumpetform som tenorhornen (Heyde, 1987, s. 214 och ill. 60b, s. 89; Heyde, 2016, s. 106), men inget inköp av ett sådant har lokaliserats i räkenskaperna. Man kan spekulera i om stämman kan ha utförts på ett annat instrument, kanske en *Tenorbassposaune* av Christian Friedrich Sattlers tillverkning, eftersom stämma för *tenorbassposaune* kan vara skriven på samma plats i en del av partituren (så att ”Tenorbass” varit en förkortning för ”Tenorbassposaune”). Ibland ser man också en tenorhornstämma i tenorklav (1843). Hornen och trumpeterna i partituren är ofta två naturinstrument (*ordinario*) och två ventilinstrument (*ventile*). Denna instrumentation, liksom K 2:s, tycks influerad av preussisk kavallerimusik och svarar mot räkenskapernas information om instrumentköp.⁸⁵ En räkning för ett ”chromatiskt” tenorhorn och en ”chromatisk” trumpet är daterad 1834. Emellertid har ett ”Engelskt bashorn” inköpts från Berlin året därefter (1835), och år 1837 inhandlas en inventionstrumpet av Carlson, som hade skickat en *Doppelzugposaune* (”en Quartbasun med dubbla utdrag”) år 1833 och ett horn med byglar och ett kenthorn i B år 1838,⁸⁶ ett ganska sentida inköp av detta slags instrument. Samtidigt reparerades både en ventiltrumpet och ett bashorn. Musikalier och räkenskaper visar att äldre instrumenttyper även vid K 5 var i bruk in på 1830-talet vid sidan av de nya ventilinstrumenten.

Samtidigt som man fortfarande anskaffade inventionshorn köptes allt fler ventilinstrument: år 1839 fick kåren två trumpeteter i Ess och höga B, bägge med två ventiler, jämte en bastuba med fem ventiler tillverkad av I. V. Wahl. Samma år köptes en basbasun från Wahl, som två år senare skickade ett horn i F med tre ventiler. Från Carlson köptes ett inventionshorn år 1841 och en ventiltrumpet år 1845.⁸⁷

Av de tyska leverantörerna märks Christian Friedrich Sattler (1778–1842) i Leipzig, som byggde vidmensurerade tenorbasuner och år 1839 var först med att tillverka tenordragbasun med kvartventil, s.k. *Tenorbassposaune* (Waterhouse, 1993: Sattler (8); Restle och Breternitz, 2014, s. 221; Heyde, 1987, s. 216).⁸⁸ En av hans tenorbasuner kom till musikkåren i oktober 1842. Köpen från Heiser 1846

---

⁸⁴ K 6 Partitur F vol. 1, bok 30.

⁸⁵ KrA, K 6 G, vol. 1 (1832–1855). Dokumenten är inte numrerade, men samlade i fasciklar för perioderna 1832–1835; 1835–1838, etc.

⁸⁶ KrA, K 6 G, vol. 1 1832–55 (1838–1841), fol. 24. För kvartbasunen, se Heyde, 1980, s. 191 och Tafel 29, no. 1915.

⁸⁷ KrA, K 6 G, vol. 1 1832–55: 1843, 1844, 1845, fol. 28, 30/3 1845. Inköpet 1845 torde ha gjorts från Carlsons kvarlåtenskap.

⁸⁸ Termen ”Tenorbassposaune” användes även före år 1839 för att beteckna en vidmensurerad tenorbasun med stort munstycke (meddelande i e-post från Eric Roefs, som hänvisar till Yeo, 2021, s. 146).

av ett althorn i Ess och en esskornett, båda med tre ventiler, och en trumpet med två roterande ventiler (*dreh VentilBogen*) visar på övergång till ny mässingsbesättning. Belägg för köp av kornetter i Ess och B finns från 1854 och 1855.

I K 6-partitur från det sena 1850-talet, efter lakunen i samlingen, ser vi att kornettfamiljen har kommit på plats: ett exempel är besättningen "Picolo" (esskornett), två kornetter i B, två althorn i Ess, två tenorhorn (fortfarande noterade i tenorklav, inte transponerande), en "TenorBas" i basklav, fyra trumpeter, tenorbasun och två basinstrument varav åtminstone ett uttryckligen betecknat "Tuba".

Hantverkare i närheten har lämnat räkningar för gjorda reparationer. En del av dem nämner till och med för vilken musiker deras arbete har utförts. Liksom så ofta gör sig hantverkare inte alltid klart förstådda. En forskare får vara beredd på språkliga särdrag och sakliga missuppfattningar. Man kan exempelvis undra vad en "harmoni-trumpet" (1837) kan ha varit för något eller om en "klafftrumpet", lagad år 1845, verkligen är vad som står på notan, ett klaffinstrument. I så fall har en del av de äldre instrumenten hängt med anmärkningsvärt länge i verksamheten. Nära kontakter med preussiska musiker och tillverkare manifesteras såväl genom instrumentköp som i arrangemangens uppställning i partituren, ofta beställda från musikkårens egna musiker och andra svenska arrangörer men också från tyska kollegor såsom F. Kreinecker i Potsdam.

Sammanfattande kommentar

Notmaterialet för kavalleriregementenas bleckblåsarensembler under första hälften av 1800-talet är intressant ur flera aspekter. Repertoaren innehåller, som bekant, övervägande avsnitt ur tidens operarepertoar, framför allt stycken som blivit uppskattade och kända genom högaktuella framföranden, så som man kan se t.ex. av stämmor till K 2:s förlorade partiturbok 8, där titlar hänvisar till framträdanden av Marie Taglioni och den gästspelande "franska truppen". Intrycket är att musiken har varit avsedd både som konsertant musik, dit även dansstyckena - valser, polkor, polonäser, galopper m.m. - kan räknas, och som ceremoniell militärmusik, där de många pas redoubléerna och marscherna ingår. Partituren informerar också om en dåtida klangvärld.

Rena bleckblåsarensembler kom i bruk inom svenska kavalleriförband efter kenthornets tillkomst, mellan åren 1818 (K 1) och c:a 1828 (K 5). Några år därefter tillkom ventilinstrumenten, som även skulle komma till användning i blåsmusikkårer och i landets fåtaliga orkestrar (Hovkapellet och [1862-1866] Göteborgs orkester).

Någon allmän bestämmelse från högre ort förelåg inte, och kenthorn, naturhorn och dragbasuner ersattes inte med en gång av ventilinstrument. Ovan redovisade data klargör att de fortfarande användes i kårerna sida vid sida med de nya instrumenttyperna; det förekom att kenthorn och kornett anskaffades samtidigt, redovisade på samma faktura. Övergångsperioden varade från slutet av

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

1820-talet ända till tidigt 1850-tal. Vid mitten av 1800-talet hade ventilinstrumenten tagit över. Instrument importerades huvudsakligen från Preussen (Moritz, Heiser, Sattler, Zetsche, Weise) och Wien (Uhlmann); inköpen från Anderst i S:t Petersburg och Fasting i Köpenhamn utgör undantag.

Instrument av I. V. Wahls, P. A. Carlsons och (från år 1850) Ahlberg & Ohlssons tillverkning finns i svenska museer; ett fåtal används ännu av musiker. Många museiexemplar har dock okänd förhistoria och sekundär proveniens, men utan kännedom om vad de bevarade instrumenten har haft för samband med musikkårens kan man utifrån räkenskapshandlingar söka utläsa hur kårens instrument var konstruerade. Wahl har till exempel kort beskrivit att en ventiltrumpet han gjort för K 5 hade ”rundtgående ventiler, Stämdrag, och utdrag å wentilbyglarne, 2ne mundst.”; hans esskornett var utrustad med ”rundtgående ventiler, Dessbygel, mundstycke och satsstycken”.⁸⁹ Under en period från mitten av 1840-talet uppgavs ofta särskilt i räkningarna att det var roterande (”rundtgående”) ventiler, den nya sort som senare skulle komma att bli den allra vanligast förekommande här i landet. Av räkenskaperna såväl som av bevarade instrument framgår tydligt att tyska, preussiska, instrument tjänade som prototyper, inte enbart för Wahl, som ska ha tillbringat några läroår 1824–1826 som gesäll i Tyskland (Nilsson, H., 1942, s. 81–82), utan även för andra svenska tillverkare som konstruerat sina instrument efter tyska förlagor.⁹⁰ De västeuropeiska saxhornen och pistongkornetterna var däremot inte alls aktuella i Sverige vid denna tid. Uppgifter i räkenskaperna antyder att musikkassornas instrument var i bruk så länge de bara gick att laga, sannolikt i stark kontrast till våra tiders standard och förväntningar. I några fall har gamla instrument dock sålts på auktion till musikkassans förmån.

Kenthornens storhetstid inföll före seklets mitt. År 1876 kom förslag att ordet *kenthorn* skulle utgå ur Svenska Akademiens ordlista. Förslaget mötte motstånd, det kritiserades i *Aftonbladet*, och ordet återinfördes i 1900 års upplaga av *SAOL*. Men instrumentet var nog ännu inte bortglömt bland allmänheten: så pass sent som år 1870 kunde man i en romantisk följetong i *Dagens Nyheter* läsa om hur ”ett kenthorns klara toner ljödo till dem över sjön”.⁹¹ Efter år 1835 började bashorn och ophicleïder ersättas eller kompletteras av bastubor. Men solon för ophicleïd skrevs ännu år 1842, såsom i arrangemang av Don Magnificos aria i akt

---

⁸⁹ KrA, Skånska husarregementet, Regimentsskrivarekontoret Serie G VII, Musikkassans räkenskaper vol. 4, Fasc. 1850–52: 1852 ver. 111 (22 maj 1852).

⁹⁰ I utlåtanden från Musikaliska akademien gällande mässingsslagares förevisade instrument framgår det bl.a. att Bohman ansågs ha kunnat tillverka bättre instrument om han haft bättre förebilder att gå efter. Musik- och teaterbiblioteket, KMA:s arkiv, serie A Ia4 (1814–16).

⁹¹ *Aftonbladet*, 6 april 1876; <http://runeberg.org/saol/6/0141.html>; <http://runeberg.org/saol/7/0137.html>. *Dagens Nyheter*, 21 juni 1870 (besökt 10 september 2020).

2 av Rossinis *Cenerentola* (*Askungen*), varav några avsnitt hade givits på Kungl. Teatern den säsongen.⁹²

Av de svenska kenthornister som måste ha deltagit i den kavallerimusik som har bevarats i K 2:s tidiga partitur har Åke Edenstrand nämnt några. En av dem var Edvard Brandes (född 1804), som började vid K 6, varifrån han övergick till Andra livgardet (I 2, 1828–32) och därefter till K 2 (1832–38). Brandes var också anställd vid Hovkapellet där han spelade violin (och cello) innan han emigrerade till USA år 1843. Tidningsannonser från 1820-talet visar att Brandes då företog konsertturnéer i egen regi med framträdanden omväxlande på kenthorn och gitarr. En annan respekterad musiker var Adolf Sandberg (1808–63), kenthornist i K 5:s musikkår och senare, från år 1828, vid K 2, där han efter fyra år ersattes av Brandes. Därefter verkade Sandberg som musikdirektör vid K 3 och andra regementsmusikkårer, känd som framstående instruktör och arrangör (Edenstrand 2010, s. 10; Nilsson, A-M, 2017, s. 501–502, 315 och *passim*).

Traditioner och sedan länge etablerade kulturella kontakter, personkontakter och personliga preferenser bör likaväl som ekonomiska förutsättningar ha inverkat på sammansättningen av våra kavallerimusikkårer. Partituren utvisar en tyskinfluerad kårbesättning inom såväl K 2 som K 6. I bevarade brev ges exempel på att musikdirektörer fann det angeläget att engagera framstående musiker,⁹³ oavsett om de spelade äldre eller modernare instrument. Och etablerade musiker som Erik Granberg, Pehr Tengvall och Anders Fredrik Lysell med anseende som virtuoser torde nog, i likhet med sina nutida kollegor, ha varit benägna att hålla fast vid de instrument de var vana vid, även om de liksom så många andra 1800-talsmusiker också var multi-instrumentalister och öppna för nya idéer.

Övergången till ventilinstrument bör inte ha erbjudit några problem för arrangörerna, eftersom ensemblernas grundstruktur förblev densamma och instrumentens klanger var snarlika: kenthornen ersattes av ventilförsedda kornetter av preussisk typ; i stället för höga och låga valthorn (med eller utan ventiler) användes althorn respektive tenorhorn; basbasuner, bashorn och ophicleïder kunde ersättas av bastubor, och naturtrumpeter samt dragbasuner i alt- och tenorläge av sina motsvarigheter med ventiler. En bidragande orsak till övergången kan ha varit att de nya instrumenten var lättare att hantera, inte minst i en musikkår till häst, och att deras spelteknik var likartad.⁹⁴ Den ventilförsedda, ”chromatiska”, bastuban fyllde sin speciella funktion genom att möjliggöra en solidare basklang i ensemblerna. Något nytt klangideal kan inte ha varit skäl till att förändra kårbesättningarna, och skillnaden i klangfärg bör inte heller ha varit

---

⁹² En version föreligger i stämmor (KrA, Livregementets dragoner, Regementsmusikens notarkiv, Serie B vol. 1629–1632); en annan är skriven för Svea livgardes musikkår, alltså för trä- och bleckblås (i privat ägo, förf.).

⁹³ En sådan brevsamling är vol. H28, H 29 i Hellmanska släktarkivet, privat ägo. Ulf Björklingson, Eksjö. Härom Nilsson, A-M, 2017, s. 513–514 och *passim*.

⁹⁴ Att utröna övriga orsaker till ventilinstrumentens genombrott faller utom ramarna för föreliggande studie.

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

särskilt påfallande. De instrument av preussisk typ som användes i Sverige stod mycket nära kenthornen i fråga om intonation och timbre, och klangen från 1800-talets ventilbasuner och (låga) ventiltrumpeter stod betydligt närmare deras föregångare än de tromboner, trumpeter och *cornets à piston* som ingår i dagens anglosaxiskt influerade brassensembler. När sådana ibland används för att spela tidig bleckblåsmusik ger det en förvrängd klangbild jämfört med originalarrangemangen. Med andra ord: om musiken i dessa partiturer och stämböcker skulle återupplivas, så blir resultatet som det var avsett endast om den framförs på tidstrogna instrument.

Referenser

Arkivkällor

Krigsarkivet, Stockholm

Livgardet till häst, Regementsmusikens notarkiv, Serie F 3, vol. 1-4, 5-7.

Livgardet till häst, Regementskrivarkontoret, serie G 1: Regements- och musikkassan, vol. 1-17 (1812-1852).

Livregementets dragoner, Regementsmusikens notarkiv, Serie A Partiturer, vol. 1607-12, 1615; Serie B "Noter för stämmorna" [stämböcker], vol. 1629-32, 1637-51, 1658.

Livregementets dragoner (1685-1928), Regementskrivarkontoret, serie 4a Räkenskaper (vol. 349).

Livregementets husarer (fört. 163): Musikkassan, serie G Verifikationer vol. 1-2.

Smålands husarregemente 1651-1928, Regementskrivaren, G IV d Räkenskaper, övriga, vol. 1: 1833-1855: Musikkassan (SE/KrA/0164/005:Ö/G IV d/).

Skånska husarregementet, Regementskrivarkontoret, Serie G VII, Musikkassans räkenskaper vol. 1-4.

Notarkiv 1860-1976, Skånska husarregementets musikkår, F 2 Partiturer vol. 1, 3, 4.

Skånska dragonregementet, Musikkåren, Serie F Noter, vol. 1-7.

Skånska dragonregementet, Musikkåren, serie G: Musikkassans räkenskaper, vol. 1.

Kronprinsens husarregemente (SE/KrA/0167), Förvaltningsavdelningen, H IV Räkenskaper (vol. 561-569)

Norra Skånska Infanteriregementet, Militäravdelningen, D 83 Stamrullor Serie F 288.

Åke Edenstrands arkiv, Serie C.

Stadsarkivet, Stockholm

Husförhörslängd Nicolai församling AI:18

Musik och teaterbiblioteket, Stockholm

Musikaliska akademiens arkiv, AIa6.

Landskrona museum

Wahls "dagbok", L.M. 386/7 [A 63-X].

Litteratur

- Ahrens, Christian, 1986. *Eine Erfindung und ihre Folgen. Blechblasinstrumente mit Ventilen*. Kassel: Bärenreiter 1986.
- Albertson, Helen, 1990. *Ahlberg & Ohlsson. En fabrik för bleckbläsinstrument i Stockholm 1850–1959*. Musikmuseets skrifter 17. Stockholm: Musikmuseet.
- Anderson, Harald, 2007. Instrumentmakare P. A. Carlson, Carlsrona. *Kaulskroniten* (Föreningen Gamla Carlskronas medlemsblad) 1/2007, s. 22–31.
- Dahlström, Fabian, red., 1997. Crusells resedagböcker (1803, 1811, 1822) I: Sven Wilson, red., *Bernhard Crusell, tonsättare, klarinettvirtuos. Hans dagböcker, studier i hans konst, verkförteckning*. Kungl. Musikaliska akademins skriftserie 21. Stockholm: Musikaliska akademien.
- Dudgeon, Ralph T., 2004. *The Keyed Bugle*. 2. uppl. Lanham, MD: Scarecrow, 2004.
- Edenstrand, Åke, 1992. Civila och militära musiker. I: *Musiken i Sverige*, bd 3. Stockholm: T. Fischer och Kungl. Musikaliska akademien, s. 155–174; även https://levandemusikarv.se/MiS/MiS3/MiS3_Musikodlingen%201810-1920_4.%20Musikern%20och%20arbetsmarknaden_s.155-208.pdf (besökt 11 september 2020).
- Edenstrand, Åke, 1993. Musikkåren. I: *Kunglig Wendes artilleriregementes historia 1794–1994*, red. Sven Scheutz. Kristianstad: Wendes artilleriregemente, s. 397–417.
- Edenstrand, Åke, 2001. Musiken vid K 1. I: *K 1 1928–2000*, del 1. Stockholm: Kungl. Livgardets dragoners historiekommitté, s. 229–257.
- Edenstrand, Åke, 2010. Kenthornet och den svenska mässingskårens begynnelse. *MarschNytt*, nr 151, s. 9–10.
- Gasche, David, 2015. Die Unterhaltungsmusik für Harmonie-Musik in Wien (1760–1820). *Alta Musica*, bd 32. Weikersheim: Margraf, s. 504–522.
- Habla, Bernhard, 1990. *Besetzung und Instrumentation des Blasorchesters seit der Erfindung der Ventile für Blechblasinstrumente bis zum zweiten Weltkrieg in Österreich und Deutschland*. *Alta Musica*, bd 12. Tutzing: Schneider.
- Heidler, Manfred, 2010. *Infanteriecelli und Pseudohörner. Tenorhorn, Bariton und Euphonium gestern und heute*. Bonn: Heilbronn.
- Helenius-Öberg, Eva, 1977. Svenskt instrumentmakeri 1720–1800. En preliminär översikt. *Svensk tidskrift för musikforskning*, 59 (1), s. 5–43.
- Heyde, Herbert, 1980. *Trompeten, Posaunen, Tuben*. Leipzig: VEB Deutscher Verlag für Musik.
- Heyde, Herbert, 1987. *Das Ventilblasinstrument. Seine Entwicklung im deutschsprachigen Raum von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel.
- Heyde, Herbert, 2016. Bass horn and upright serpent in Germany, Part 2: Bass horn (continued), English bass horn, and fagott-serpent. *Historic Brass Society Journal*, 28, s. 97–119.
- Hofer, Achim, 1999. Zum Begriff Harmoniemusik. I: Christoph Hellmüt Mahling, Christoph Hellmut, Kristina Pfarr och Karl Bohmer, red., *Zur Harmoniemusik und ihrer Geschichte. Schloß Engers Colloquia zur Kammermusik*, bd 2. Mainz: Villa Musica, 1999.
- Klaus, Sabine, 2014. Metallblasinstrumente im Zeitalter des Erfindergeistes. I: Conny Restle och Christian Breternitz, red., *Valve Brass Music. 200 Jahre Ventilblasinstrumente*. Berlin: Nicolai, s. 14–52.

Bleckblåsinstrument i svensk kavallerimusik under 1800-talets början

- Lundin, Claës, och Strindberg, August, 1882. *Gamla Stockholm. Anteckningar ur tryckta och otryckta källor*. Stockholm: Seligmann. Faksimilutgåva 1974, Stockholm: Gidlund.
- Niemistö, Paul (2009). The Johann Friedrich Anderst brass music instrument collection at Kuopio Cultural History Museum I: *The Johann Friedrich Anderst brass music instrument collection at Kuopio Cultural History Museum*. Kuopio: Kuopion kulttuurihistoriallisen museo, s. 8-33.
- Nilsson, Ann-Marie, 2001. Brass instruments in small Swedish wind ensembles during the late nineteenth century. *Historic Brass Society Journal*, 13, s. 176-209.
- Nilsson, Ann-Marie, 2017. *Musik till vatten och punsch. Kring svenska blåsoktetter vid brunnar, bad och beväringmöten*. Möklinta: Gidlunds.
- Nilsson, Ann-Marie, 2020a. Spel och skalmejor i Karl XII:s armé. *Tidig musik*, 3/2020, s. 26-29.
- Nilsson, Ann-Marie, 2020b. Spel och "musique" i det karolinska infanteriet. *Militärhistorisk tidskrift*, 2020, s. 38-62.
- Nilsson, Ann-Marie, 2021. Militärmusik har satt spår i musiklivet. *Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift*, nr 3, juli/september 2021, s. 40-65. Open access: Nilsson-Militärmusik-har-satt-spar-i-musiklivet.pdf (kkrrva.se)
- Nilsson, Ann-Marie, 2022. Some observations concerning the introduction of valve instruments into Swedish cavalry brass bands (ca. 1818-55). *Historic Brass Society Journal*, 33 (2021), s. 35-66.
- Nilsson, Harald, 1942. Instrumentmakare I.V. Wahl och hans verkstad. *Kulturens årsbok 1942*, s. 77-111.
- Norlind, Tobias, och Trobäck, Emil, 1926. *Kungl. Hovkapellets historia*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Persen, Niels, red., 2018. *I storm og stille. Forsvarets musikk 1818-2018*. Oslo: Forsvarets musikk.
- Restle, Comny, och Breternitz, Christian, red., 2014. *Valve Brass Music. 200 Jahre Ventilblasinstrumente*. Berlin: Nicolai.
- Sundelin, August, 1828. *Die Instrumentirung für sämtliche Militär-Musik-Chöre*. Berlin: Wagenführ. Hämtad från https://books.google.se/books?id=LdjQ9irDmA0C&printsec=frontcover&dq=Die+instrumentierung+s%C3%A4mtliche+milit%C3%A4rmusik+sundelin&hl=sv&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Tarr, Edward H., 2003. *East meets West. The Russian trumpet tradition from the time of Peter the Great to the October Revolution*. Hillsdale, NY: Pendragon.
- Waterhouse, William, 1993. *The New Langwill Index. A dictionary of musical wind instrument makers and inventors*. London: Tony Bingham.
- Yeo, Douglas, 2021. *An illustrated dictionary for the modern trombone, tuba and euphonium player*. Washington, D.C.: Rowman & Littlefield.

Ljudupptagningar

- Antique brasses, London Gabrieli Brass Ensemble, Hyperion CDA67119 (2000)
- Dragonmusik. Kungl. Livgardets Dragoners Trumpetarkår. Swedish Society Discofil SLT33279 (1986).

Digitala resurser

Kungl. bibliotekets databas *Svenska dagstidningar*: <https://tidningar.kb.se/>

Abstract

Brass instruments in Swedish cavalry music in the early nineteenth century – a period of transition

This article makes use of archival material – early brass scores and financial accounts – in Swedish cavalry regimental archives, providing information about the use of natural horns and trumpets and keyed instruments (keyed bugles, ophicleïdes) and about the introduction of valve brass instruments – French horns, (Swedish) cornets, horns, trombones and bass tubas – in Sweden during the first half of the nineteenth century.

Preserved Swedish cavalry scores from the early nineteenth century reflect Prussian traditions and show how recent compositions, especially pieces of opera music, were arranged by cavalry band masters and musicians, several of which were members of the Royal Orchestra and thus familiar with what was on the fore in the Swedish capital. Their instruments were of north German models, bought by band masters and musicians and copied, repaired and developed by Swedish brass workers and workshops. Keyed and natural instruments were used alongside the new valve instruments from around 1830 and well into the mid-nineteenth century.

Keywords: brass instruments, brass ensembles, early nineteenth century, keyed brass instruments, period instruments, scores for brass ensembles, Swedish military music, valve instruments.

Författaren

Ann-Marie Nilsson är docent i musikvetenskap vid Uppsala universitet och Åbo Akademi, numera forskande pensionär. Hon har tidigare bland annat varit anställd som lärare vid Musikhögskolan i Piteå och som t.f. professor vid Åbo Akademi samt vid Sveriges Radio, Musikradion, som vikarierande tablåproducent. Ann-Marie Nilsson disputerade 1991 vid Göteborgs universitet med avhandlingen *On Liturgical Hymn Melodies in Sweden during the Middle Ages*. Bland hennes publikationer finns ett flertal utgåvor av och artiklar inom området svensk musikhistoria: medeltida kyrkosång samt blåsmusik (militärmusik) i Sverige, främst monografin *Musik till vatten och punsch* (2017). Hon har praktisk musikalisk erfarenhet som althornist i Oktetten Ehnstedts Eftr., som hon grundade 1987.